

Depositum - ugovor o ostavi u rimskom pravu i suvremenom hrvatskom pravu

Vuković, Natalija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:973446>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
P R A V N I F A K U L T E T

Student:

NATALIJA VUKOVIĆ

Kolegij:

RIMSKO PRIVATNO PRAVO

Naslov diplomskog rada:

***DEPOSITUM* – UGOVOR O OSTAVI U RIMSKOM PRAVU I
SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU**

Mentor:

Prof. dr. sc. Tomislav Karlović

Zagreb, srpanj 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Natalija Vuković, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Natalija Vuković, v.r.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. <i>DEPOSITUM</i> - UGOVOR O OSTAVI U RIMSKOM PRAVU.....	7
2.1. Povijesni razvoj – prvi oblik, preteče i počeci pravne zaštite.....	7
2.2. Pojam i karakteristike <i>deposituma</i> u rimskom pravu.....	12
2.3. Predmet <i>deposituma</i>	18
2.4. Pravni položaj depozitara i deponenta.....	22
2.4.1. Prava, obveze i odgovornost depozitara	22
2.4.2. Prava, obveze i odgovornost deponenta	30
2.5. Pravna zaštita <i>deposituma</i>	32
2.5.1. <i>Actio depositi</i>	32
2.5.2. <i>Actio furti et damni adversus nautas, caupones et stabularios</i>	34
2.6. Posebni oblici <i>deposituma</i>	35
2.6.1. <i>Depositum miserabile ili necessarium</i>	36
2.6.2. <i>Depositum irregulare</i>	37
2.6.3. <i>Depositum in sequestrem</i>	40
3. UGOVOR O OSTAVI U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU I USPOREDBA S RIMSKIM <i>DEPOSITUMOM</i>	43
3.1. Pojam i karakteristike suvremenog ugovora o ostavi.....	43
3.2. Predmet ugovora o ostavi	45
3.3. Prava i obveze ugovornih stranaka	45
3.3.1. Obveze ostavoprimca	45
3.3.2. Prava ostavoprimca	48
3.3.3. Odgovornost ostavoprimca	49
3.4. Posebni oblici ostave.....	49

3.4.1. Neprava ostava.....	49
3.4.2. Ostava u nuždi.....	50
3.4.3. Ugostiteljska ostava	50
4. ZAKLJUČAK.....	54
LITERATURA	56

1. UVOD

Rimsko pravo predstavlja jedan od najinovativnijih pravnih sustava te čini temelj današnjeg prava i zakonodavstva u Zapadnom svijetu. Središnju ulogu rimskog pravnog sistema činilo je obvezno pravo, osobito ugovorno, i to privatni sporazumi koji su regulirali odnose među ljudima, a do razvoja rimskog prava ti odnosi bili su slabo uređeni ili nisu bili uopće uređeni.¹ Smatra se da je privatno pravo najveća rimska ostavština suvremenim pravnim poretcima, a tu spada i ugovor o ostavi, *depositum*.² Već od davnih dana, ljudi su imali potrebu povjeriti svoje stvari na čuvanje prijatelju ili osobi od povjerenja u različitim izvanrednim i hitnim slučajevima kao što su rat, pobuna ili požar, ali i u normalnim okolnostima u svakodnevnom životu, primjerice u slučaju putovanja ili odsutnosti zbog trgovačkih aktivnosti, pa tako i stari Rimljani. To je vidljivo i u Zakoniku XII ploča koji je poznavao čuvanje stvari kao posebni pravni odnos³, te unatoč tome što je veoma malu pažnju posvetio obveznom pravu, regulirao je i povredu iz osnove depozita. Ovaj temeljni izvor civilnog prava iz 5. st. pr. Kr. predviđao je tako posebnu tužbu protiv čuvara radi naknade dvostrukog iznosa vrijednosti stvari.⁴

Razlog nerazvijenosti obveznog prava u to doba bilo je siromašno gospodarstvo, nerazvijena razmjena dobara i pravnog prometa⁵, no to ne znači da obvezni odnosi u starijem periodu nisu postojali. Uglavnom su to bili odnosi koji se odlikuju strogim formalizmom te uskom vezom *ius i fas*.⁶ No s vremenom je došlo do prelaska s poljodjelskog na trgovačko gospodarstvo pa se Rim razvio iz „zatvorene kućne privrede“ i već je krajem 3. st. pr. Kr. postao mediteranska trgovačka

¹ Watson, A., *The Evolution of Law: The Roman System of Contracts*, University of Georgia, Athens, GA, 1984., str. 1.

² Watson, A., *The Law of Ancient Romans*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1970., str. 3.

³ Romac, A., *Rimsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1987., str. 299; Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, 17. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022., str. 300.

⁴ Coll. 10, 7, 11: „*Ex causa depositi lege XII tab. in duplum actio datur.*“ Usp. Romac, A., *Zakonik dvanaest ploča*, Latina et Graeca, Zagreb, 1994., str. 96-97.

⁵ Šarac, M.; Lučić, Z., *Rimsko privatno pravo*, Naklada Bošković, Split, 2011., str. 31.

⁶ Počeci razvoja prava u Rimu bili su usko vezani uz vjeru i svećeničke zborove (*pontifices*) koji su primjenjivali i tumačili običajno i zakonsko pravo te obavljali djelatnosti koje je kasnije preuzeo pravnički stalež. Razlog toga je što u primitivno doba nije postojala stroga razlika između božanskog (*ius divinum*) i ljudskog prava (*ius humanum*), tj. *fas* (vjerskih propisa) i *ius* (pravnih propisa) što je dovelo do toga da je formalizam iz sakralnih pravila prodirao u pravno postupanje, pa su pravni poslovi i djelovanje stranaka proizvodili pravne učinke samo ako su se upotrijebile odgovarajuće riječi i djela, kao što je to bilo kod strogo formalnih molitvi i žrtvi. Uz to što su bili čuvari sakralnih formulara, svećenici su bili i čuvari formulara za pravne poslove i sudbeno postupanje, a sve obrasce su čuvali u tzv. *libri pontificales*. Osim što su davali pravne savjete i mišljenja, svećenici su se bavili i tumačenjem prava (*interpretatio*) i time stvarali nova pravna pravila i proširivali postojeća. Usp. Horvat, M., *Rimska pravna povijest*, Knjižara Zlatko Streitenberger, Zagreb, 1943., str. 86-88.

sila s interesima usmjerenima na šire tržište što povlači za sobom promjene u društvenom, kulturnom i pravnom životu Rimljana.⁷ Uključivanje stranaca u gospodarski promet i razvoj *ius gentium*⁸ utjecali su na to da se zahtijevalo sve manje formalnosti, a pravno su priznati i razni ugovori od kojih su mnogi i danas u uporabi. Među njima je i *depositum* koji se može smatrati pretečom današnjeg ugovora o ostavi.

Stoga, u prvom dijelu ovoga rada bit će prikazan razvoj *deposituma* u rimskom pravu te razlozi njegove pojave. Zatim će biti obrađene njegove osnovne karakteristike, prava i obveze ugovornih stranaka s naglaskom na njihovu odgovornost i mogućnosti koje im stoje na raspolaganju u slučaju povrede ugovornog odnosa. Također će se prikazati njegove sličnosti s drugim realnim ugovorima kao i problemi koji su se vezali uz taj ugovor u rimskom pravu što je otežavalo njegovu diferencijaciju u odnosu na druge realne ugovore, ali i posebni pojavni oblici *deposituma* koji su postojali u rimskom pravu. Drugi dio rada prikazuje ugovor o ostavi u suvremenom hrvatskom pravu i njegove sličnosti i razlike u odnosu na rimski *depositum* te njegove posebne oblike potkrijepljene primjerima iz sudske prakse. Konačno je u zaključku obrazložen utjecaj rimskog *deposituma* na suvremeni ugovor o ostavi.

⁷ U pretpovijesno doba Rimljani su bili polunomadski pastirski narod čije je glavno bogatstvo bilo stado. Već u doba rane Republike (510. god. pr. Kr. do 264. god. pr. Kr.) razvili su se u poljodjelski narod koji je imao stalne naseobine, a glavno bogatstvo toga doba bila je zemlja koja je uz pokretnu imovinu bila u privatnom vlasništvu. Postojale su i trgovačke veze sa susjednim narodima, uglavnom Etruščanima i s grčkim naseobinama u južnoj Italiji, a spominju se i ugovori s Kartazanima u kojima su određene granice preko kojih rimski trgovci nisu smjeli ići. Izgradnja brodova u vrijeme punskih ratova omogućila je procvat pomorske trgovine i širenje rimskih trgovačkih veza izvan Italije. U 2. st. pr. Kr. Rim je postao središte trgovine između Italije i Istoka, a u doba principata granice rimske trgovine prostirale su se do Baltika, Kine, Indije i središnje Afrike. *Ibid.*, str. 67-99.

⁸ *Ius gentium* je dio rimskog prava koje se razvilo u vezi s trgovinom i prometom sa strancima, a obilježava ga jednostavnost i elastičnost. Usp. Romac, A., *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1983., str. 159.

2. *DEPOSITUM* – UGOVOR O OSTAVI U RIMSKOM PRAVU

2.1. Povijesni razvoj – prvi oblik, preteče i počeci pravne zaštite

Kada je riječ o ugovoru o ostavi, smatra se da se *depositum* razvio iz fiducije kao najstarijeg realnog ugovora kojim se u početku osiguravalo ispunjenje i zaštita pravno nezaštićenih odnosa koji su svoju zaštitu dobili tek nešto kasnije.⁹ Fiducijom se prenosilo vlasništvo stvari mancipacijom¹⁰ ili putem *in iure cessio*¹¹ u određenu svrhu, uz uglavak (*pactum fiduciae*) o obvezi povrata vlasništva stvari po ispunjenju svrhe. Uz nastanak u civilnom pravu, ona je bila važan dio pravnog sustava kroz pretklasično i klasično doba, a zadržala se i određeni period nakon toga, no nije sadržana u Justinijanovoj Kodifikaciji što je izazvalo i niz pitanja i problema glede njezina sadržaja i konkretne forme.

Jedan od važnijih problema u vezi fiducije je taj da se ona nije nalazila na popisima ugovora jer se temeljila na paktu (*pactum*), te je tek kasnije prepoznato njezino svojstvo kontrakta.¹² Razlog tomu može se pripisati njezinom „parazitskom karakteru“, tj. nije imala samostalnost kao ostali ugovori već je bila dodatak, tj. dogovor uz formalni prijenos vlasništva.¹³ Fiducijarni pakt u počecima nije bio pravno zaštićen te se oslanjao na poštenje fiducijara, ali je s vremenom postao samostalni ugovor kada je bila uvedena pravna zaštita putem *actio fiduciae directa* ili *contraria* koje su spadale u *actiones bonae fidei*.¹⁴ Prvom je fiducijant tražio povratak vlasništva stvari, a drugom je fiducijar mogao ostvarivati protuzahtjeve protiv fiducijanta. Fiducija je, ovisno o svrsi, u svom

⁹ Nove prilike u Rimu dovele su do toga da arhaične ustanove rimskog prava i njihovo oslanjanje na osobnu *fides* stranaka i njihovih svjedoka nisu više bile prikladne za Rim koji je postao centar svijeta i međunarodne trgovine u kojoj su sudjelovali pripadnici različitih naroda. Pravna zaštita bila je zajamčena novim postupkom *per formulas*. Njime je pretor stvorio pravnu zaštitu za odnose koji nisu imali nikakve veze s *ius*, odnosno za ustanove *ius gentium* koje nisu bile dio kviritskog prava pa se zahtjev nije mogao podnijeti u postupku *per legis actiones*. Usp. Fiori, R., *Contracts, commerce and Roman society*, u: Du Plessis, P. J.; Ando, C.; Tuori, K. (ur.), *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford University Press, Oxford, 2016., str. 584-585.

¹⁰ Mancipacija dolazi od latinske riječi *mancipare* što znači predati u ruke. To je svečani, formalistički način prenošenja vlasništva na rec *mancipi*, obavljao se javno, u prisutnosti petorice svjedoka, punoljetnih rimskih građana i osobe koja je držala vagu (*libripens*).- Romac, A., *op. cit.* u bilj. 8, str. 202.

¹¹ *In iure cessio* je strogo formalni način prijenosa civilnog vlasništva u obliku prividne parnice, i to na res *mancipi* i res *nec Mancipi*.- Horvat, M., Petrak, M., *op. cit.* u bilj. 3, str. 155.

¹² Birks smatra da se fiducija nije ubrajala u listu ugovora jer se smatrala dodatkom mancipaciji ili *in iure cessio* koje nisu stvarale obveze, a fiducija je stvarala obveze pa se ne može odvojiti od njih. Usp. Birks, P., *The Roman Law of Obligations*, Oxford University Press, Oxford, 2014., str. 155.

¹³ Buckland, W.W., *A Text-book of Roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge University Press, Cambridge, 1921., str. 428.

¹⁴ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 298.

povijesnom razvoju imala dva oblika: *fiducia cum creditore* i *fiducia cum amico*. Navedeno vidimo jasno izraženo u Gajevim Institucijama:

Gai. Inst. 2, 60: „*Sed cum fiducia contrahitur aut cum creditore pignoris iure aut cum amico, quo tutius nostrae res apud eum essent, si quidem cum amico contracta sit fiducia, sane omni modo competit usus receptio...*“¹⁵

Gaj spominje dva oblika fiducije kada govori o *usureceptio*, odnosno o ponovnom stjecanju vlasništva dosjelošću na stvari koja je ranije pripadala istoj osobi. Navedena odredba govori da u oba oblika fiducije postoji pravo na *usureceptio*, dakle, kada se zaključuje ugovor o fiduciji s vjerovnikom po osnovi zaloge ili s prijateljem da bi naše stvari kod njega bile sigurnije.

Nama je ipak za potrebe ugovora o ostavi važna *fiducia cum amico* koja je preteča *deposituma*, a mogla je postojati samo između prijatelja te je bila ustanovljena u svrhu uporabe ili čuvanja stvari. Kasnije je zamijenjena ugovorom o posudbi (*commodatum*) i ugovorom o ostavi (*depositum*) kod kojih se, za razliku od fiducije, ista svrha postizala bez prijenosa vlasništva.¹⁶ Iz navedene Gajeve definicije vidimo da je razlog ugovaranja fiducije *cum creditore* bilo osiguranje tražbine (*pignoris iure*) dok kod fiducije *cum amico* razlog predaje stvari prijatelju nije naveden.¹⁷ Na razloge fiducijarnog prijenosa *cum amico* upućuje pak Boethius:

Boethius 4.10.41 (ad Cic.Topica 10. 42): „*Fiduciam vero accepit, cuicumque res aliqua mancipatur, ut eam mancipanti remancipet, velut si quis tempus dubium timens amico potentiori fundum mancipet, ut ei cum tempus quod suspectum est praeterierit, reddat. Haec mancipatio fiduciaria nominatur, idcirco quod restituendi fides interponitur.*“¹⁸

Boethius navodi da fiducija postoji kada je netko primio stvar mancipacijom da bi je vratio remancipacijom, a temeljila se na povjerenju. Također, spominje da su razlog fiducijarnog

¹⁵ Gai. Inst. 2, 60: „Ako se zaključuje ugovor o fiduciji s vjerovnikom po osnovi zaloge ili s prijateljem da bi naše stvari kod njega bile sigurnije, pa ukoliko je s prijateljem zaključen ugovor o fiduciji, imamo u svakom slučaju pravo na usus receptio...“ Prijevod prema: Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973., str. 392-393.

¹⁶ Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 406-407.

¹⁷ Karlović, T., *Prijenos vlasništva fiducia causa i causa donationis*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. XI, br. 1, 2020., str. 1.

¹⁸ *Ibid.*, str. 2.

prijenosa bile nepovoljne okolnosti (*tempus dubium*), primjerice, nemir, zbog kojih bi fiducijant prenosio vlastitu imovinu prijatelju radi njezine zaštite, uz obvezu povratka nakon prestanka nepovoljnih okolnosti.

Međutim, navedene nepovoljne okolnosti se spominju u vezi ostave, odnosno sam *depositum* ali ne još kao realni ugovor, u VIII. ploči Zakonika XII ploča koja se odnosi na privatne delikte (*delicta privata*).²² Kao što je navedeno u uvodu, Zakonik XII ploča poznavao je čuvanje stvari kao poseban pravni odnos, a povreda tog odnosa kažnjavala se kao delikt s akcijom *in duplum* radi naknade dvostrukog iznosa vrijednosti stvari o čemu govori Paulo:

Coll. 10, 7, 11: „*Ex causa depositi lege XII tab. in duplum actio datur.*“²³

Budući da se nevraćanje predmeta povjerenog na čuvanje smatralo utajom, na taj način je depozitar u slučaju da odbije vratiti predmet koji mu je povjeren na čuvanje, bio kažnjen jer je povrijedio odnos međusobnog povjerenja između stranaka koji je bio temelj *deposituma*. S vremenom je ta tužba postala nedovoljna jer je bila neprenosiva na nasljednike depozitara i pretjerana zbog toga što je sadržavala naknadu *in duplum* radi čega je kasnije pretor u slučaju doloznog nevraćanja stvari davao tužbu *actio in factum concepta* protiv depozitara radi naknade jednostrukog iznosa vrijednosti stvari (*in simplum*).²⁴

Putem *actio in factum* pretor je pružao zaštitu pravnim odnosima koji je nisu imali jer dotad nisu bili priznati te se pokazao najučinkovitijim instrumentom u rješavanju novih. Mnoge situacije, osobito iz trgovačkog života, mogle su se podvesti u okvire postojećih akcija, ali postojale su i neke nove situacije koje to nisu mogle, pa ako nijedna od tužbi nije odgovarala konkretnom slučaju, nije se mogao staviti zahtjev.²⁵ U takvim slučajevima, suočen sa stvarnim pravnim

²² *Delicta privata* su izvor obveza koje potječu iz delikata, a suprotstavljene su obvezama koje potječu iz kontrakata. – Romac, A., *op. cit.* u bilj. 8, str. 89.

²³ Coll. 10, 7, 11: „Iz osnove ostave (depozita) Zakonik XII ploča davao je tužbu na dvostruki iznos.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 4, str. 96-97.

²⁴ Sent. 2, 12, 2: „*Ex causa depositi lege XII tab. in duplum actio datur, edicto praetoris in simplum.*“ (Iz osnove ostave Zakonik XII ploča dopuštena je tužba na dvostruki iznos, a po pretorskom ediktu na jednostruki.) Prijevod prema: Romac, A., *Paulo Sentencije*, Latina et Graeca, Zagreb, 1989., str. 87.

²⁵ Ako je tužba postojala, ali nije odgovarala konkretnoj situaciji, magistrat je mogao dodjeliti *actio utilis* čime je proširio primjenu izvorne tužbe, a ako se postojeća, ali nezadovoljavajuća tužba temeljila na zakonu, sudac je mogao uvesti fikciju kako bi izašao u susret situaciji, npr. fikcija da je stranka rimski građanin iako je bila peregrin, tj. stranac. Usp. Aubert, J. J., *Commerce*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge Companion to Roman Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 220.

problemom, magistratu je bilo dopušteno i od njega se očekivalo da osmisli pravno rješenje, ostavljajući sucu da odluči jesu li činjenice koje su dovele do rješenja točne.²⁶ Formula ove tužbe kod ostave je prema Gaju glasila:

Gai. Inst. 4, 45-47: „*Si paret Aulum Agerium apud Numerium Negidium mensam argenteam deposuisse eamque dolo malo Numerii Negidii Aulo Agerio redditam non esse, quanti ea res erit, tantam pecuniam iudex Numerium Negidum Aulo Agerio condemnato, si non paret, absolvito.*“²⁷

Iz navedene formule vidi se da sudac ako je utvrdio da depozitar zbog dolusa nije vratio deponentu srebrni stol koji mu je on dao u ostavu, mora ga osuditi (*condemnato*) da mu plati vrijednost stola, a ako to ne utvrdi, mora ga osloboditi (*absolvito*). Navedena imena Aulus Agerius i Numerius Negidius bila su alegorijski naziv za tužitelja i tuženog i u konkretnom sporu bi se zamjenjivala pravim imenom deponenta i depozitara, tj. tužitelja i tuženika.²⁸ Smatra se da je *actio in factum concepta* nastala intervencijom pretora između 130. i 82. pr. Kr. tj. nakon donošenja *Lex Aebutia* koji je dopustio da se uz legisakcijski postupak koristi i formularni postupak.²⁹ Razlog tomu bio je taj što stari civilni legisakcijski postupak nije više odgovarao potrebama vremena i razvijenijeg pravnog prometa jer je bio strogo formalan, zahtijevao je ponavljanje točno određenih riječi, pa bi u slučaju najmanje pogreške dolazilo gubitka spora.³⁰

Actio in factum concepta sadržavala je opis činjeničnog stanja (predaja srebrnog stola u ostavu) i kondemnacijski nalog sucu (neka sudac Numerija Negidija osudi da plati ili oslobodi), a spadala je u *actiones stricti iuris*, što znači da je sudac bio strogo vezan za uputu u formuli i nije smio odstupati od nje niti uvažavati neformalne sporazume između stranaka.³¹ Na njemu je bilo samo

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Gai. Inst. 4,45-47: „Ako se utvrdi da je Aulo Agerije dao u ostavu Numeriju Negidiju srebrni stol i on Aulo Ageriju nije vraćen zbog dolusa Numerija Negidija, onda na onoliki iznos novca koliko ta stvar vrijedi, neka sudac Numerija Negidija osudi da plati Aulo Ageriju, a ako se ne utvrdi, neka ga oslobodi.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 552-553.

²⁸ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 409.

²⁹ De Justo, Santos, A., *O depósito no Direito romano. Algumas marcas romanas no Direito português*, u Sanchez Garcia, J. (ur.), *Fundamentos romanísticos del derecho contemporáneo*, Asosacion Iberoamericana de Derecho Romano, Boletín Oficial del Estado, BOE, Madrid, 2021., str. 34.

³⁰ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 408.

³¹ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 8, str. 154.

da dokaže da stvar nije bila vraćena zbog *dolus malus* depozitara, a ako bi došlo do osude, osuđenika bi stizala infamija.³² Navedeno vidimo iz Gajevih Institucija:

Gai. Inst. 4, 182: „*Quibusdam iudiciis damnati ignominiosi fiunt (...) item pro socio, fidei, tutelae, mandati, depositi...*“³³

Iz navedene odredbe razvidno je da infamija sustiže onog tko je osuđen na osnovi povrede odnosa iz ortaštva, tutorstva, fiducije, mandata i ostave što znači da ako je depozitar povrijedio ugovornu obvezu i nije vratio stvar koja je predmet ostave deponentu, odgovarao bi po tužbi na osnovi ostave, a osuda je povlačila i infamiju. Pretor je dopuštao *actio in factum concepta* jer u doba njezina stvaranja civilno pravo nije priznavalo obvezu iz *depositum*.

Kasnije je *depositum* priznat kao civilni kontrakt i dobio je karakter kontrakta *bonae fidei* jer je bio zaštićen i civilnom formulom *in ius* koja je bila upravljena na *oportere ex fide bona*.³⁴ Ta klauzula bila je uvedena kako bi poslužila kao temelj utuživosti za obvezne odnose koji su se zasnivali na neformalnim obećanjima i sporazumima i koji dotada nisu bili priznati ni pravno sankcionirani. Budući da nisu imale osnove u kviritskom pravu i rimskim zakonima, te tužbe su se pozivale *fidem bonam* kako bi se utemeljila pravna dužnost, odnosno *oportere* jer su ti odnosi dotad ovisili samo o nepravnoj prinudi rimske *fides*.³⁵

Formula *in ius* sadržavala je određeno pravno pitanje, odnosno pozivanje na odnos priznat civilnim pravom, a osuda je kao i kod formule *in factum* dovodila i do infamije.³⁶ Ona je tako glasila:

³² Infamija znači sramota, odnosno loš glas. Označavala je stanje smanjene građanske časti, a za posljedicu je imala smanjenje pravne i djelatne sposobnosti pojedinca. Razni razlozi mogli su dovesti do infamije, pa su s ozbirom na to postojale i razne vrste infamije kao što su *infamia immediata* koja nastaje *ipso iure* zbog načina života te *infamia mediata* koja nastaje posredno, zbog osude za neko djelo ili zbog neispunjenja obveza koje ukazuju na zlouporabu povjerenja, među ostalim u povodom *actio depositi*. *Ibid.*, str. 142.

³³ Gai. Inst. 4, 182: „Osuđeni u postupku kod nekih sporova postaju nečasni (...) kod sporova iz društvene pogodbe, fiducije, tutorstva, mandata i ostave.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 153.

³⁴ *Bona fides* bila je novina koja je nastala zbog trgovačke prakse rimskog gospodarstva te se razlikovala od prvotne *fides* koja je predstavljala poštenje osobe, a primjenjivala se u uskim zajednicama gdje je osoba imala određeni status koji bi u slučaju povrede izgubila. S druge strane *bona fides*, tj. dobra vjera, bila je konvencionalna dobra vjera, a temeljila se na ponašanju poštovanog i dobrog čovjeka. Usp. Fiori, R., *op. cit.* u bilj. 9, str. 586.

³⁵ Horvat, M., *Akcije bonae fidei*, u: Horvat, M.; Romac, A.; Radovčić, V.; Apostolova Maršavelski, M.; Jaramaz Reskušić, I.; Petrak, M.; Smolaka Kotur, A., *Hrestomatija rimskog prava*, Pravni fakultet Zagreb, Zagreb, 1998., str. 261-262.

³⁶ Boras, M.; Margetić, L., *Rimsko pravo*, 4. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998., str. 194.

Gai. Inst. 4, 45-47: „*Quod A. Agerius apud N. Negidum mensam argenteam deposuit, qua de re agitur, quidquid ob eam rem N. Negidium A. Agerio dare facere oportet ex fide bona, eius iudex N. Negidium A. Agerio condemnato, nisi restituat: si non paret, absolvito.*“³⁷

Iz navedene formule vidimo da je sudac trebao osuditi depozitara da plati sve što je trebao platiti na temelju *ex fide bona*, a u suprotnom osloboditi. Dakle, kod formule *in ius* sudac je bio ovlašten postupati prema načelima dobre vjere i imao je široka ovlaštenja pa je mogao uzeti u obzir neformalne sporazume stranaka, što kod prethodne formule nije bio slučaj.³⁸ Na taj način su za *depositum* u klasično doba bile u uporabi dvije formule, formula *in factum* i formula *in ius* što potvrđuje Gaj u Inst. 4, 45-47: „*Sed eas quidem formulas, in quibus de iure quaeritur, in ius conceptas vocamus (...) Ceteras vero in factum conceptas vocamus...*“³⁹ Stvaranje formule *in ius* i njezin karakter *bona fidei* tužbe potvrdili su *depositum* kao ugovor i izvora obveza pod zaštitom *ius civile*.⁴⁰

2.2. Pojam i karakteristike *deposituma* u rimskom pravu

Što se tiče same definicije ugovora o ostavi, on je bio „realni, nepotpuno dvostrano obvezni ugovor *bona fidei* kojim jedna stranka (ostavodavac ili deponent) predaje drugoj stranci (ostavoprimcu ili depozitaru) pokretnu stvar na čuvanje uz obvezu da mu je vrati na njegov zahtjev ili nakon isteka određenog roka.“⁴¹ *Depositum* potječe od latinske riječi *deponere* što znači ostaviti ili pohraniti, a definiciju *deposituma* susrećemo u brojnim izvorima:

³⁷ Gai. Inst. 4,45-47: „Budući da je Aulo Agerije dao u ostavu Numeriju Negidiju srebrni stol, o čemu se i vodi spor, neka sudac Numerija Negidija osudi da plati sve ono što bio on trebao po načelu poštenja platiti Aulu Ageriju ako tu stvar ne vrati, a ako to ne utvrdi, neka ga oslobodi.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str., 552-553.

³⁸ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 8, str. 153.

³⁹ Gai., Inst. 4, 45-47: „Formule po kojima se vodi spor o pitanjima prava nazivamo *in ius conceptae* (...) Ostale nazivamo *in factum conceptae*...“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 552.

⁴⁰ De Justo, Santos, A., *op. cit.* u bilj. 29, str. 37.

⁴¹ Petranović A., *Obligatones Iuris Romani (Brevarium)*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2010., str. 107.

D. 16, 3, 1, pr. (Ulp. 30 ad edictum): „*Depositum est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo quod ponitur: praepositio enim 'de' auget depositum, ut ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet.*“⁴²

Prema Ulpijanovoj definiciji ostava ili *depositum* je ono što je nekome ostavljeno na čuvanje, a prijedlog „*de*“ kod *deponere* naglašava smisao ostave te pokazuje da je sve ostavljeno na poštenje (*fides*) osobe kojoj je stvar povjerena na čuvanje.⁴³ Kod Ulpijana pored *deponere*, susrećemo i glagol *commendare*:

D. 50, 16, 186 (Ulp. 30 ad edictum): „*Commendare nihil aliud est quam deponere.*“⁴⁴

Ulpijan navodi da *commendare* nije ništa drugo nego *deponere*, tj. ostaviti ili pohraniti. Naime, mnogi klasični pravници postavljali su dvojbe oko priznavanja odnosa koji je prelazio granice *deposituma*, ali je bio uobičajen u bankarskoj praksi, stoga su u Justinijanovo doba izvršene preinake tekstova jer bi promatranje tih odnosa kao da se radi o zajmu, također dovelo do poteškoća. U Papinijanovom tekstu u kojem Lucije Ticije piše Semproniju da je primio sto novčića koje mu je dao, glagol *commendare* ne tumači se doslovno što ukazuje na to koja je bila namjera stranaka u vrijeme zasnivanja pravnog odnosa, a to je potvrđeno izrazima „*quando voles et ubi voles*“ da će vratiti stvar kada i gdje želi na njegov zahtjev, što se protivi naravi zajma.⁴⁵

O *depositumu* piše i Paulo u Sentencijama:

Paul. Sent. 2, 12, 2: „*Depositum est quasi diu positum. Seruandum est, quod ad breue tempus custodiendum datur.*“⁴⁶

⁴² D. 16, 3, 1 pr. (Ulp. 30 ad edictum): „Ostava (depozit) je ono što je nekome ostavljeno na čuvanje, a nazvana je po tome što se nešto stavlja; prijedlog *de* pojačava smisao ostave, da bi se pokazalo kako je sve ostavljeno na poštenje (*fides*) osobe kojoj je stvar povjerena na čuvanje.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Prijevod na temelju: De Justo, Santos, A., *op. cit.* u bilj. 29, str. 35.

⁴⁵ D. 16, 3, 24 (Papinianus 9 quaestionum): „*Lucius Titius Sempronio salutem. Centum nummos, quos hac die commendasti mihi adnumerante servo Sticho actore, esse apud me ut notum haberes, hac epistula manu mea scripta tibi notum facio: quae quando voles et ubi voles confestim tibi numerabo.*“ Usp. Valmaña, Ochaíta, A., *The Use Of The Money In The Deposits Banking. Some Questions Of Roman Law Within The Framework Of The Present Financial Crisis*, Journal of Business Case Studies, vol. 6, br.7, 2010., str. 39.

⁴⁶ Paul. Sent. 2, 12, 2: „Ostava je ono što je zapravo dugo negdje postavljeno. Treba poštivati i ono što je drugome ostavljeno za kratko vrijeme.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 24, str. 84

Iz navedene definicije vidimo da Paulo koristi glagol *servandum dare*, a to je sinonim za *deponere* dok riječi *diu positum* predstavljaju pučku etimologiju, a ne glagol *deponere* jer se on ne izvodi iz riječi *diu* što znači dugo već prefiksa *de* i glagola *ponere* što znači postaviti ili staviti budući da se ostava može odnositi i na čuvanje kroz kratko vrijeme, što i sam Paulo navodi.⁴⁷ On navodi da je ostava ono što je dugo negdje postavljeno, ali da treba poštovati i ono što je ugovoreno o čuvanju i za kratko vrijeme.⁴⁸ Osim toga, prema Paulu ostava je i ono što je nekome ostavljeno na čuvanje u slučaju opasnosti od rušenja, požara, brodoloma ili ako mu kuća nije pogodno mjesto za čuvanje zbog straha od napada razbojnika⁴⁹, iz čega slijedi da je ostava služila za čuvanje stvari u svakodnevnim, ali i izvanrednim okolnostima. Iz navedenih definicija vidimo da je svrha (*causa*) *deposituma* bila predaja stvari na čuvanje. Budući da je svrha ugovora neposredno vidljiva, *depositum* spada u kauzalne pravne poslove.

Sama obveza između stranaka nastajala je neformalnom predajom stvari i to u trenutku primopredaje stvari što znači da se radi o realnom ugovoru. Općenito pak, obveza je iz ugovora mogla nastati predajom stvari (realno), izgovaranjem riječi (verbalno), pismeno (literalno) ili suglasnošću volja (konsenzualno), što potvrđuje Gaj, Inst. 3, 89, riječima: „*Aut enim re contrahitur obligatio aut verbis aut litteris aut consensu.*“⁵⁰, kao i Justinijan, Inst. 3, 13, 2.⁵¹ Dakle, obveze iz ugovora nastaju predajom stvari, izgovaranjem riječi, pismeno ili suglasnošću volja, a kod ostave je riječ o nastanku predajom, realno. U vezi toga Birks ističe da se realni ugovori koncentriraju na posljedice koje nastaju njihovim sklapanjem, tj. obveze koje iz njih nastaju, a predaja stvari bila je zajednička svim realnim ugovorima. On smatra da pojam *re* ovdje označava „postupanje po stvari“, što znači da *res* ne označava stvar (npr. novac ili kutiju) već da se odnosi na postupanje, tj. posao posuđivanja, pohranjivanja ili zalaganja.⁵²

⁴⁷ *Ibid.*, str. 259.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 85.

⁴⁹ Paul. Sent. 2, 12, 3: „*Deponere uidetur qui in metu ruinae incendii naufragii apud alium custodiae causas deponit. Deponere uidetur et is, qui suspectam habens uel minus custodiam domus uel uim latronum timens apud aliquem rem custodiendam commedat.*”- *Ibid.*, str. 84.

⁵⁰ Gai. Inst. 3, 89: „Obveza je nastaje ili predajom stvari (realno), ili izgovaranjem riječi (verbalno), ili pismeno (literalno) ili suglasnošću volja (konsenzualno).“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 381.

⁵¹ Do kraja 2. st. i početka 1. st. pr. Kr. nema dokaza o sustavu kontrakata. Jedino u radovima Q. Muciusa Scaevole možemo vidjeti prvu klasifikaciju obveza iz ugovora, i to prema načinu kako nastaju. Tu klasifikaciju su prihvatili Gaj i Justinijan. Usp. Fiori, R., *op. cit.* u bilj. 9, str. 587.

⁵² To vrijedi i kod obveza iz delikata, gdje se *ex re* ne izvodi iz predaje stvari već se isto odnosi na postupanje, tj. izvodi se iz same stvari u smislu događaja koji je opisan u nazivu, npr. krađa. Usp. Birks, P., *op. cit.* u bilj. 12, str. 129.

Ostava je od samih početaka bila besplatni pravni posao (*negotium lucrativum*) koji je nastao na temelju međusobne uslužnosti.⁵³ Postojala je kao prijateljska usluga kod koje bi neka osoba stvar predala na čuvanje prijatelju ili osobi od povjerenja.⁵⁴ To je vidljivo i u Justinijanovim Digestama. U Paulovom tekstu koji se tamo spominje, Publia Maevia povjerila je Gaji Seiji na čuvanje zaključanu škrinju s odjećom i dokumentima za vrijeme dok je išla posjetiti muža, pod uvjetom da joj se navedeno vrati ako se vrati s puta živa, a ako umre da se vrati njezinom sinu kojeg je imala s prvim mužem.⁵⁵ U konkretnom slučaju, radilo se o predaji pokretne stvari na čuvanje osobi od povjerenja bez naplate za vrijeme odsutnosti, uz obvezu povrata stvari. Element besplatnosti razlikovao je *depositum* od drugih ugovora što potvrđuju brojni tekstovi, poput Justinijanovih Institucija 3, 26, 13: „...*quibus casibus sine mercede suscepto officio mandati aut depositi contrahitur negotium, his casibus interveniente mercede locatio et conductio contrahi intellegitur...*“⁵⁶, koje govore kako bi se u slučaju predaje stvari na čuvanje uz naplatu prema klasičnom pravu radilo o najamnom ugovoru (*locatio conductio*).⁵⁷ Kad god je bila obećana naknada, prema rimskom pravu, ne bi se radilo se o ostavi. O tome svjedoče i brojni drugi tekstovi, poput Ulpijanovog:

D. 16, 3, 1, 9 (Ulp. 30 ad edictum): „*Si quis servum custodiendum coniecerit forte in pistrinum, si quidem merces interveni custodiae, puto esse actionem adversus pistrinarium ex conducto: ...si vero nihil aliud quam cibaria praestabat nee de operis quicquam convenit, depositi actio est.*“⁵⁸

⁵³ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 8, str. 89.

⁵⁴ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 298.

⁵⁵ D. 16, 3, 26 pr. (Paulus 4 responsorum): „*Publia Maevia cum proficisceretur ad maritum suum, arcam clusam cum veste et instrumentis commendavit gaiae seiae et dixit ei: "cum sana salvave venero, restitues mihi: certe, si aliquid mihi humanum contigerit, filio meo, quem ex alio marito suscepi." defuncta ea intestata desidero res commendatae cui restitui debeant, filio an marito. Paulus respondit filio.*“ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *The Digest or Pandects of Justinian*, Cincinatti, 1932., dostupno na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D16_Scott.htm#III (pristupljeno: 1. lipnja 2024.).

⁵⁶ Just. Inst. 3, 26, 13: „... kada se preuzme obveza bez plaćanja, nastaje pravni posao naloga ili ostave, a ako se u tim slučajevima ugovori plaćanje (naknada), smatra se da je zaključen najamni ugovor...“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj 15, str. 414-417.

⁵⁷ Birks tu povlači paralelu s ostavljenom prtljagom u mjestu za skladištenje prtljage u slučaju putovanja britanskom željeznicom. On navodi da se ne radi o *depositumu* jer je usluga naplatna pa se radi o *locatio conductio*. Kad bi bilo besplatno bio bi *depositum*. Usp. Birks, P., *op. cit.* u bilj. 12., str. 144.

⁵⁸ Zimmermann, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990., str. 214.

U tekstu Ulpijan spominje predaju roba pekaru u svrhu kažnjavanja koji bi ga onda tjerao da radi u njegovom mlinu. Ako bi gospodar tog roba platio pekaru samo za njegovu hranu (*cibaria*), radilo se o ostavi, ali čim bi platio naknadu za čuvanje, ugovor spada pod najam. To znači da čim bi se usluga čuvanja plaćala, ugovor više nije *depositum* nego najam, a ako bi se platila samo hrana za roba, to su troškovi za stvar koje je deponent bio dužan nadoknaditi depozitaru, stoga se ugovor kvalificirao kao *depositum*. Sličnu situaciju susrećemo i u odredbi o rimskim kupalištima (termama) :

D. 16, 3, 1, 8 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si vestimenta servanda balneatori data perierunt, si quidem nullam mercedem servandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri et dolum dumtaxat praestare debere puto: quod si accepit, ex conducto.*“⁵⁹

Terme je vodio zakupac, kojem je vlasnik dao terme u zakup, a naplaćivao bi ulaznice po niskoj cijeni ili bi ulaz bio besplatan temeljem odluke magistrata ili oporuke bogatih Rimljana pa su zato bile široko dostupne, čak i siromašnima. Ako je ulaz u terme bio besplatan i nije se morala platiti naknada za ostavljanje robe na čuvanje zakupcu kupališta, ugovor se kvalificirao kao *depositum*, no ako je plaćena naknada za čuvanje, radi se o *locatio conductio operis*.⁶⁰ Prema Ulpijanu, ako odjeća koja je dana zakupcu kupališta nestane, tj. propadne, on će odgovarati na temelju *actio depositi* ukoliko nije primio naknadu za čuvanje odjeće, a ako je primio naknadu, odgovarat će prema *actio conducti*.⁶¹

Iz navedenih odredbi vidimo kako je zapravo naplatnost usluge, u ovom slučaju čuvanja stvari, dovodila do toga da se automatski radi o drugom ugovoru, a ne ostavi. Kasnije, u Justinijanovom pravu to shvaćanje se napušta i smatra se da naplata usluge ne mijenja narav ugovora o ostavi što je zadržano i danas u našem pravu.⁶² Naznake navedenog shvaćanja možemo prepoznati i u sljedećem Ulpijanovom tekstu:

⁵⁹ D. 16, 3, 1, 8 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako odjeća dana na čuvanje zakupcu kupališta nestane (propadne), on će smatram, ukoliko nije primio novčanu naknadu za čuvanje odjeće, odgovarati po *actio depositi*, i to samo za *dolus*, ali ako je primio naknadu, odgovarati će po *actio conducti*.“ Prijevod prema: Rómac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392.

⁶⁰ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 213-214.

⁶¹ Rómac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 393.

⁶² Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 16, str. 408.

D. 47, 8, 2, 23-24 (Ulp. 56 *ad edictum*): „...si in re deposita culpam quouque repromisi vel pretium depositionis non quasi mercedem accepi...”⁶⁴

Suprotstavljajući *pretium depositionis* pojmu *quasi merces* Ulpijan ukazuje na to da bi se mogao ugovoriti *pretium depositionis* koji bi odgovarao naknadi ili honoraru.⁶⁵ Do toga dolazi u 3. i 4. st. kada zbog pravnih i društvenih promjena aristokratski ideali o besplatnosti ugovora zastarjevaju i više se ne smatra društveno neprihvatljivim da depozitar ili mandatar primi novac za svoju uslugu, što dovodi do poteškoća u razlikovanju ugovora u odnosu na *locatio conductio* koji je bio naplatan, dok su *mandatum* i *depositum* bili besplatni. Tome je pridonio i razvoj *extraordinaria cognitio*, novog oblika postupka u kojem je omogućena zaštita glede obveze isplate plaće kod mandata.⁶⁶ Uz to što je bila realni i besplatni ugovor, ostava je bila i nepotpuno dvostrano obvezujući ugovor (*negotia bilateralia inaequalia*). To znači da u trenutku zaključenja ugovora nastaje obveza jedne stranke, a tijekom obveznog odnosa može nastati i obveza druge ugovorne stranke. To vidimo iz sljedeće odredbe:

Just. Inst. 3, 14, 3: „*Praeterea et is apud quem res aliqua deponitur, re obligatur et actione depositi, qui et ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur.*”⁶⁷

Iz navedenog slijedi da obveza depozitara nastaje u trenutku zaključenja ugovora, a to je od kad mu je deponent predao stvar na čuvanje te je odgovoran da stvar natrag vrati deponentu. Zimmerman obvezu depozitara naziva glavnom jer postoji od zaključenja ugovora, dok obvezu deponenta naziva slučajnom, jer nastaje u slučaju eventualnih zahtjeva depozitara.

Također, *depositum* je bio i ugovor *bona fidei* što potvrđuje Justinijan:

⁶⁴ De Justo, Santos, A., *op. cit.* u bilj. 29, str. 25.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Fiori, R., *op. cit.* u bilj. 9, str. 591.

⁶⁷ Just. Inst. 3, 14, 3: „Pored toga, i onaj kod koga se neka stvar ostavlja biva obvezan predajom stvari i odgovara po *actio depositi*, pa je odgovoran da stvar koju je primio natrag vrati.” Prijevod prema: Romic, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392.

Just. Inst. 4, 6, 28: „*Actionum autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti iuris. Bonae fidei sunt hae: ex empto vendito, locato conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi...*“⁶⁸

Justinijan u Institucijama navodi da postoje tužbe koje su *stricti iuris* i tužbe koje su *bonae fidei* u koje spada i ugovor o ostavi. Uglavnom se tu radi o konsenzualnim i realnim ugovorima (osim zajma), dok su u *stricti iuris* spadali formalni verbalni i literalni ugovori. *Depositum* se zasnivao na dobroj vjeri, a važnost načela dobre vjere naglašava i Javolen, D. 19, 2, 21 (*Iavolenus 11 epistularum*): „*Bona fides exigit, ut quod convenit fiat.*“⁶⁹ Pritom, rimski pravници su iz načela *bonae fidei* razvili nekoliko općih pravila, među kojima je i navedeno pravilo da se treba ispuniti ono što je ugovoreno. Prema navedenom načelu odnos stranaka temeljio se na pravičnosti, povjerenju i poštenju pa bi u slučaju povrede tog načela stranka kao pravnu posljedicu osude doživljavala i infamiju, odnosno bila bi na lošem glasu jer je iznevjerila spomenuto povjerenje. Kao što je već ranije navedeno, na temelju *deposituma* depozitar mora deponiranu stvar vratiti natrag deponentu, a ako to ne učini, odgovarat će temeljem *actio depositi* i sustiže ga infamija. Rimljani su s gađenjem gledali na svaku zlouporabu povjerenja među strankama, kako u normalnim tako i izvanrednim okolnostima. Danas je infamija izgubila svoje mjesto u modernom privatnom pravu, no i dalje je zadržana u nekim pravnim poretcima kao sporedna kazna u kaznenom pravu.⁷⁰

2.3. Predmet *deposituma*

U rimskom pravu *depositum* je bio ograničen samo na pokretnine (*res mobiles*).⁷¹ Pokretne stvari su one koje su se mogle premjestiti s jednog mjesta na drugo, a da se pritom ne povrijedi njihova supstancija. To vidimo iz brojnih izvora u kojima se spominje predaja pokretnina na čuvanje, poput

⁶⁸ Just. Inst. 4, 6, 28: „Neke tužbe su *bonae fidei*, a neke *stricti iuris*. *Bonae fidei* su: iz kupnje, prodaje, najma, zakupa, posloводства bez naloga, naloga, ostave...“ *Ibid.*, str. 328-329.

⁶⁹ D. 19, 2, 21 (*Iavolenus 11 epistularum*): „Načelo *bonae fidei* traži da se ispuni ono što je ugovoreno.“ *Ibid.*, str. 330-331.

⁷⁰ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 207.

⁷¹ *Ibid.*, str. 215.

odjeće⁷², novca⁷³, ali i drugih vrijednih stvari kao što su srebro i zlato.⁷⁴ Osim navedenog, tu spadaju i životinje te robovi koji su u rimskom pravu imali status stvari što je vidljivo iz ranije navedenog Ulpijanovog fragmenta koji se odnosi na predaju roba pekaru.⁷⁵ Predmet *deposituma*, u pravilu, mora biti nezamjenljiva stvar (*res non fungibiles*). To znači da je takva stvar *species* i određena je individualno, pa depozitar mora vratiti tu istu stvar natrag:

D. 12, 1, 2 pr. (*Paulus 28 ad edictum*): „*Mutuum damus recepturi non eandem speciem quam dedimus (alioquin commodatum erit aut depositum), sed idem genus: nam si aliud genus, veluti ut pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum.*”⁷⁶

Iz Paulove odredbe slijedi da se u slučaju ostave mora vratiti ista stvar koja je bila predana na čuvanje, u protivnom ako bi se vratila stvar iste vrste, radilo bi se o zajmu kod kojeg je postojala obveza da se vrati jednaka količina stvari iste vrste i kakvoće.

Depozitar je odgovoran za to da vrati istu stvar koja je kod njega deponirana:

Just. Inst. 3, 14, 3: „*Praeterea et is apud quem res aliqua deponitur, re obligatur et actione depositi, qui et ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur.*”⁷⁷

Kako navode autori Justinijanovih Institucija, onaj kod koga je stvar ostavljena predajom stvari postaje obvezan i mora je predati natrag deponentu jer mu u protivnom odgovara po *actio depositi*. U takvom regularnom obliku *depositum* susrećemo uz najstarije ustanove rimskog, ali i drugih prava. Bilo je pak moguće da predmet redovne ostave bude i novac, pri čemu su one bile u slučaju

⁷² D. 16, 3, 1, 8 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si vestimenta servanda balneatori data perierunt...*“ (Ako odjeća dana na čuvanje zakupcu kupališta nestane...) Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 393.

⁷³ D. 16, 3, 1, 36 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si pecunia in sacculo signato deposita sit...*” (Kad se polaže na čuvanje novac zapečaćen u vreći...) *Ibid.*

⁷⁴ D. 16, 3, 1, 40 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si quis argentum vel aurum depositum petat...*” (Kad netko traži polog srebra ili zlata...) *Ibid.*

⁷⁵ D. 16, 3, 1, 9 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si quis servum custodiendum coniecerit forte in pistrinum...*“ (Gdje tko da prisili roba koji mu je povjeren na čuvanje da radi u mlinu...) Prijevod na temelju: Watson, A., *The Digest of Iustinian*, vol. 2, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998., str. 11.

⁷⁶ D. 12, 1, 2, pr (*Paulus 28 ad edictum*): „*Na zajam dajemo ne u namjeri da nam se vrati ista stvar koju smo predali jer to bi bila posudba ili ostava, nego stvar iste vrste.*“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 388-389.

⁷⁷ *Ibid.*, str. 392.

predaje novca ili drugih zamjenjivih stvari na čuvanje individualizirane tako što su bile stavljene u vreću, torbu ili propisno označile.⁷⁸ O tome piše Paulo:

D. 16, 3, 29 pr. (*Paulus 2 sententiarum*): „*Si sacculum vel argentum signatum deposuero et is penes quem depositum fuit me invito contrectaverit, et depositi et furti actio mihi in eum competit.*”⁷⁹

Navedena odredba govori o predaji u ostavu srebra koje je u vreći ili je označeno. Naime, novac ili druge zamjenjive stvari, mogle su se predati na čuvanje na dva načina, stavljanjem u torbu ili vreću pa su na taj način individualizirane te se mogao vratiti upravo taj novac ili zamjenjiva stvar ili su se mogli predati nezapečaćeni, tako da nisu postavljeni u vreću. To je povlačilo za sobom i različite posljedice. U okolnostima kada je predmet *deposituma* zapečaćeni novac, deponent ostaje vlasnik stvari, isto kao što je i u ostalim slučajevima kod regularnog *deposituma*, a ako bi koristio novac, činio bi krađu uporabe, tzv. *furtum usus*. Konkretna odredba navodi da u slučaju da depozitar koristi bez znanja deponenta deponirano a označeno srebro, deponent na raspolaganju ima i tužbu iz ostave i tužbu za krađu jer je depozitar počinio krađu uporabe. Zimmerman navodi da u slučaju novca, deponent nema neki poseban interes da mu se vrate isti novčići koje je predao na čuvanje depozitaru jer je specifičnost novca u tome što ima određenu vrijednost pa bi se u tom slučaju moglo tvrditi da je deponirana količina, tj. *quantitas*, a ne *corpus*, tj. stvar. Budući da se deponent oslanja više na solventnost depozitara nego na njegovo poštenje i pouzdanost, njemu je bitno da mu se vrati novčani iznos iste vrijednosti koju je predao na čuvanje.⁸⁰ Birks smatra urednom ostavu novčića u vreći ili nezapečaćenog novca sve dok postoji namjera depozitara da će vratiti upravo te iste novčiće koji su mu predani na čuvanje. Ako je namjera depozitara da taj novac upotrijebi i vrati njegovu protuvrijednost, onda se radi o zajmu jer vlasništvo novčića prelazi na zajmoprimca. S tim da je motiv prijenosa ovdje irelevantan.⁸¹ Kasnije ćemo vidjeti da postoji i poseban oblik *deposituma* kod kojeg predmet mogu biti nezapečaćeni novac i druge zamjenjljive stvari, tj. novac koji nije u vreći i nije individualiziran.

⁷⁸ De Justo Santos, A., *op. cit.* u bilj. 29, str. 26.

⁷⁹ D. 16, 3, 29 pr. (*Paulus 2 sententiarum*): „Ako dam u ostavu vreću ili označeno srebro i onaj kome sam ih dao u ostavu bez moga znanja (protivno mojoj volji) ih uporabi, mogu protiv njega podići i tužbu iz ostave i za krađu.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 19.

⁸⁰ Zimmerman, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 215-216.

⁸¹ Birks, P., *op. cit.* u bilj. 12, str. 144.

Vezano uz nekretnine, one se nisu mogle premjestiti s jednog mjesta na drugo bez ugrožavanja njihove supstancije, pa kao takve nisu ni mogle biti predmet navedenog ugovora. Nekretnine se ne mogu uzeti i staviti na nečije čuvanje, što proizlazi iz definicije *deposituma* koja govori da se nešto ostavlja nekome na čuvanje, ali i iz sljedeće odredbe:

D. 16, 3, 12, 1 (*Pomponius 22 ad Sabinum*): „*Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est, apud quem depositum est: ubi vero depositum est, nihil interest.*“⁸²

Pomponije navodi da se deponirana stvar mora vratiti na onom mjestu gdje se nalazi depozitar, bez obzira na to gdje je izvršeno deponiranje. Iz toga slijedi da jedino pokretne stvari mogu biti predmet *deposituma* jer se one mogu prenijeti s jednog mjesta na drugo. Ako bi na čuvanje bila dana nekretnina, Rimljani bi se morali poslužiti fiducijom *cum amico* jer u starije doba nije postojala posjedovna zaštita pa je najbolji način čuvanja i zaštite stvari bilo prenošenje vlasništva na čuvara jer bi se on mogao koristiti vlasničkom tužbom ako bi mu netko uzeo stvar. Kad bi se u navedenom slučaju radilo o ostavi, depozitar ne bi imao zaštitu u slučaju da mu netko oduzme nekretninu jer nije bio zaštićen posjedovnim interdiktima, budući da nije imao ni posjed niti vlasništvo stvari, već samo detenciju. Primjerice, ako bi netko povjerio prijatelju da pazi na njegovu kuću dok je odsutan, to bi se smatralo s obzirom na njihov odnos i okolnosti konkretnog slučaja, prekarij, posudba, nalog ili *habitatio gratituta*, tj. stanovanje u nečijoj kući bez plaćanja ikakve naknade za to.⁸³ Iz navedenog vidimo da za nekretnine postoje drugi ugovori koji su to regulirali pa nije bilo potrebe da se takvi slučajevi reguliraju ugovorom o ostavi. Takvo shvaćanje o pokretninama kao jedinom mogućem predmetu *deposituma*, prihvaćeno je i u njemačkom Građanskom zakoniku, ali i u našem Zakonu o obveznim odnosima što ćemo vidjeti u drugom dijelu rada, dok samo rijetke kodifikacije (npr. južnoafričko pravo) priznaju nekretnine kao predmet ugovora o ostavi.⁸⁴

⁸² D. 16, 3, 12, 1 (*Pomponius 22 ad Sabinum*): „Stvar dana u ostavu treba biti vraćena na onom mjestu, na kojem se, bez zle namjere, nalazi osoba kod koje je stvar ostavljena (depozitar), pri čemu nije od značenja pitanje gdje je deponiranje izvršeno.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 393.

⁸³ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 215.

⁸⁴ *Ibid.*

2.4. Pravni položaj depozitara i deponenta

2.4.1. Prava, obveze i odgovornost depozitara

Iz *deposituma*, odnosno ugovora o ostavi proizlaze prava i obveze za stranke toga ugovora, ali i mehanizmi pravne zaštite tih prava. Stranke *deposituma* su depozitar (ostavoprimalac) tj. osoba kojoj se stvar povjerava na čuvanje i deponent (ostavodavac), tj. osoba koja stvar predaje na čuvanje.

Predajom stvari depozitar ne stječe ni posjed niti vlasništvo deponirane stvari, već samo detenciju, odnosno držanje stvari, što potvrđuje Florentin:

D. 16, 3, 17 (*Florentinus 7 institutionum*): „*Rei depositae proprietas apud deponentem manet: sed et possessio, nisi apud sequestrem deposita est...*”⁸⁵

Iz navedene odredbe slijedi da vlasništvo i posjed deponirane stvari ostaju kod deponenta, osim u slučaju sekvestracije što ćemo vidjeti u dijelu o posebnim oblicima ostave. To znači da depozitar nije bio zaštićen posjedovnim interdiktima, pa u slučaju potrebe za takvom zaštitom, npr. ako bi mu netko uzeo stvar koja mu je povjerena na čuvanje, morao bi se obratiti deponentu. Nadalje, depozitar nije mogao steći vlasništvo stvari dosjelošću što potvrđuje Julijan:

D. 41, 5, 2, 1 (*Iulianus 44 digestorum*): „*...neque colonum neque eum, apud quem res deposita aut cui commodata est, lucri faciendi causa pro herede usucapere posse.*”⁸⁶

Dakle, depozitar nije mogao steći vlasništvo dosjelošću, čak ni kao nasljednik, jer nije bio posjednik, već detentor. To znači da je on samo držao stvar, a kao jedna od pretpostavaka za stjecanje vlasništva dosjelošću javlja se posjed. Depozitar također nije smio biti vlasnik deponirane stvari jer bi ugovor o ostavi tada bio ništetan:

⁸⁵ D. 16, 3, 17 (*Florentinus 7 institutionum*): „Vlasništvo deponirane stvari ostaje deponentu, njemu ostaje i posjed, ako stvar nije ostavljena kod sekvestra...” Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 394-395.

⁸⁶ D. 41, 5, 2, 1 (*Iulianus 44 digestorum*): „...Ni najmoprimalac niti bilo tko kod koga je stvar deponirana ili posuđena, ne može je kao nasljednik steći dosjelošću da bi se njome okoristio.” Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno: 6. lipnja 2024.).

D. 50, 17, 45pr (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Neque pignus neque depositum neque precarium neque emptio neque locatio rei suae consistere potest.*”⁸⁷

Ulpijan tako navodi da ručni zalog, ostava, prekarij, kupnja i zakup ne mogu nastati na vlastitoj stvari. Kada bi se u ostavu dala vlastita stvar, to bi bilo suprotno prirodi ostave, a to je predaja stvari drugom na čuvanje.

Bilo kakva uporaba ili korištenje stvari bili su u suprotnosti s prirodom ugovora o depozitu i kvalificirani su kao krađa uporabe (*furtum usus*):

Just. Inst. 4, 1, 6: „*Itaque sive creditor pignore sive is apud quem res deposita est ea re utatur sive qui rem utendam accepit in alium usum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit.*”⁸⁸

Uporaba deponirane stvari općenito ili uporaba u drugu svrhu od one za koju je stvar dana, u pravilu je bila nedopuštena pa ukoliko bi depozitar upotrebljavao ili koristio deponiranu stvar, odgovarao bi deliktnom akcijom *furti*. Naime, delikt *furtum* imao je puno širi opseg od krađe danas. U počecima se odnosio samo na oduzimanje stvari, a kasnije je proširen te je obuhvaćao krađu, ali i neovlaštenu i namjernu uporabu tuđe stvari (*furtum usus*), pokušaj krađe i pomaganje u počinjenju krađe.⁸⁹ Postojale su mnoge rasprave o tome koji elementi čine *furtum*, no u razdoblju klasičnih pravnika, posebice Paula i Ulpijana, pojam je preciziran te proizlazi da su krađu konstituirala dva bitna čimbenika: objektivni element *contrectatio* i subjektivni element *agere invito domini*, tj. *animus furandi* ili *animus lucri faciendi*. To znači da je potrebno svjesno diranje ili rukovanje sa stvari bilo sa znanjem o protivljenju vlasnikovoj volji bilo sa zlom namjerom, jer namjera nije dovoljna za krađu te stjecanje koristi od tog djela. *Contrectatio* je predstavljao bitan element ne samo krađe u užem smislu riječi, točnije diranja i odnošenja tuđe stvari, već i krađe

⁸⁷ D. 50, 17, 45 pr. (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ni ručni zalog, ni ostava, ni prekarij, ni kupnja ni zakup ne mogu nastati na vlastitoj stvari.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 270-271.

⁸⁸ Just. Inst. 4, 1, 6: „Smatra se da založni vjerovnik ili osoba kod koje je stvar pohranjena (depozitar), ako se tom stvari služe ili onaj kome je ta stvar dana na upotrebu, tu stvar upotrijebi za drugu svrhu, a ne za onu za koju mu je dana, čini furtum.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 440-441.

⁸⁹ *Furtum* dolazi od riječi (*au*)ferre što znači odnijeti. Ofilius i Trebatius smatrali su da je za *furtum* dovoljan *contrectatio*, odnosno diranje i rukovanje s tuđom stvari. Za razliku od njih, Ulpijan je smatrao da je za *furtum* potrebno odnošenje. Usp. Sirks, A. J. B., *Delicts*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge Companion to Roman Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 250.

kao posljedice kršenja ugovornih obveza, kao što je to u slučaju depozitara.⁹⁰ Budući da je depozitar morao vratiti deponentu njegovu stvar natrag u stanju u kakvom ju je primio, uporabom bi se ona mogla pogoršati, pa bi se vratila u lošijem stanju, za što bi on onda odgovarao. Tu vidimo razliku *deposituma* u odnosu na *commodatum* koji podrazumijeva predaju stvari na besplatnu uporabu, dok *depositum* ne.

Drukčija je situacija ako bi depozitar dobio dopuštenje za uporabu deponiranog novca od strane deponenta, tada on uporabom novca ne čini *furtum usus*:

Sent. 2, 12, 9: „*Si pecuniam deposuero eaque uti tibi permisero, mutua magis videtur quam deposita, ac per hoc periculo tuo erit.*“⁹¹

Odredba govori o deponentovom dopuštenju da depozitar koristi deponirani novac. Paulo u Sentencijama navodi da u slučaju ako bi deponent dao dopuštenje depozitaru za korištenje novca koji mu je ostavio na čuvanju, prije bi se radilo o zajmu nego o ostavi. U tom slučaju, rizik zbog propasti stvari će pasti na depozitara jer kod zajma rizik za propast stvari snosi zajmoprimac budući da stvar odmah postaje njegovo vlasništvo. Da se radi o ostavi, ne bi snosio rizik jer vlasništvo ne prelazi na njega, već ostaje kod deponenta. Tu se zapravo radilo o posebnoj vrsti *deposituma*, tzv. *depositum irregulare*. Na slično ukazuje i Ulpijan :

D. 16, 3, 1, 34 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, ut si voluisses utereris, prius quam utaris depositi teneberis.*“⁹²

Odredba također navodi deponentovo dopuštenje da depozitar koristi novac koji mu je povjeren na čuvanje. Ako on ne bi imao dopuštenje, odgovarao bi. Što se obveza tiče, one su primarno na strani depozitara, a to proizlazi iz pravne naravi *deposituma* kao nepotpuno dvostrano obvezujućeg

⁹⁰ Jaramaz Reskušić, I.; Krka, M., *Furtum u rimskom privatnom pravu: pojam i zaštita*, Pravnik, vol. 41, br. 1, 2007., str. 151.

⁹¹ Paul. Sent. 2, 12, 9: „Ako ti ostavim novac na čuvanje i ujedno dopustim da ga koristiš, to se prije može smatrati zajmom nego ostavom, pa će zbog toga rizik padati na tebe.“ Prijevod na temelju: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392-393.

⁹² D. 16, 3, 1, 34 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako je novac deponiran kod tebe uz sporazum da ga ti, ako budeš htio, možeš koristiti, onda ćeš za period prije nego ga počneš koristiti odgovarati po *actio depositi*.“ *Ibid.*, str. 394-395.

ugovora. Glavna obveza depozitara bila je da čuva stvar, a to vidimo iz definicije *deposituma* koja navodi da je *depositum* ono što je nekome ostavljeno na čuvanje.

Uz čuvanje stvari, depozitar je obavezan i vratiti deponiranu stvar na zahtjev deponenta:

Just. Inst. 3, 14, 3: „...*qui et ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur*.“⁹³

Budući da se radi o realnom ugovoru, za depozitara obveza nastaje predajom stvari te je obavezan istu stvar koja mu je predana vratiti natrag deponentu. Deponiranu stvar mora vratiti zajedno s priraštajem i plodovima.⁹⁴ Depozitar je stvar morao vratiti deponentu ili njegovim nasljednicima⁹⁵, a ako je stvar predao na čuvanje njegov rob, onda se ona mora vratiti vlasniku roba, odnosno deponentu jer njemu pripada tužba *actio depositi*.⁹⁶

Deponirana stvar morala se vratiti u istom stanju u kakvom je bila kada ju je depozitar primio na čuvanje:

D. 16, 3, 1, 16 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si res deposita deterior reddatur, quasi non reddita agi depositi potest: cum enim deterior redditur, potest dici dolo malo redditam non esse*.“⁹⁷

Ulpijan govori o vraćanju deponirane stvari u lošijem, tj. pogoršanom stanju. U tom slučaju, deponent ima pravo na tužbu na osnovi ostave kao da stvar nije uopće vraćena jer kada je vraćeno pogoršano, može se reći da zbog prijevare nije ni vraćeno. Isto vrijedi i u sljedećem slučaju:

⁹³ Just. Inst. 3, 14, 3: „...pa je odgovoran da stvar koju je primio natrag vrati.“ *Ibid.*

⁹⁴ D. 16, 3, 1, 24 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Et ideo et fructus in hanc actionem venire et omnem causam et partum, dicendum est, ne nuda res veniat*.“ (Iz tog razloga, svi usjevi, priraštaj i plodovi stada moraju biti obuhvaćeni ovom tužbom, da ne bi ostao uključen samo goli predmet.) Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno 6. lipnja 2024.).

⁹⁵ D. 16, 3, 1, 46 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Proinde et si sic deposuero, ut post mortem meam reddatur, potero et ego et heres meus agere depositi, ego mutata voluntate*.“ (Ako pohranim stvar kod vas koja mi se mora vratiti natrag nakon moje smrti, i ja i moj nasljednik možemo podnijeti tužbu na osnovi ostave, ako se predomislim.) *Ibid.*

⁹⁶ D. 16, 3, 1, 17 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si servus meus deposuerit, nihilo minus depositi habeo actionem*.“ (Ako je moj rob dao stvar u ostavu, ja ću unatoč tome imati pravo na tužbu na osnovi ostave.) *Ibid.*

⁹⁷ D. 16, 3, 1, 16 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako je stvar dana u ostavu vraćena pogoršana (u lošijem stanju), može se tužiti s *actio depositi* kao da nije vraćena. Naime, kada je vraćeno pogoršano, može se reći da zbog prijevare (*dolus*) nije ni vraćeno.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 12.

D. 16, 3, 25 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si rem depositam vendidisti eamque postea redemisti in causam depositi, etiamsi sine dolo malo postea perierit, teneri te depositi, quia semel dolo fecisti, cum venderes.*“⁹⁸

Ulpijan govori o slučaju kada depozitar proda deponiranu stvar i kasnije je kupi u korist ostave. Ako bi ta stvar poslije propala bez njegove zle namjere, on će svejedno odgovarati za *dolus*, tj. prijevarno postupanje jer je prodao stvar što je u suprotnosti s naravi *deposituma*. *Dolus* je kod *iudicia bonae fidei* obuhvaćao uz prijevarno postupanje i svaki postupak protivan poštenju i povjerenju u prometu. Prema tome, ako bi se stvar kod depozitara pogoršala ili bi propala, on bi odgovarao za *dolus* prema načelu utiliteta.

Načelo utiliteta pojavilo se krajem pretklasičnog razdoblja, a kao kriterij za određivanje odgovornosti uzima jedan od stupnjeva krivnje, ovisno o tome je li stranka imala korist od ugovora ili ne. Tako je stranka koja je imala korist od ugovora odgovarala strože (za teži i lakši oblik krivnje), a stranka koja nije imala korist odgovarala je blaže, tj. samo za teži oblik.⁹⁹ Konkretno, kod *deposituma* depozitar bi odgovarao za *dolus* jer nije imao korist od ugovora, već je korist bila na strani deponenta koji je odgovarao za svaku krivnju. To vidimo iz sljedeće odredbe:

Coll. 10.2, 1-2 (*Modestinus libro differentiarum secundo sub titulo de deposito vel commodato*): „...*In depositi vero causa sola deponentis utilitas vertitur, et ibi dolus tantum praestatur.*“¹⁰⁰

Modestin tako navodi da kod ostave samo deponent ima korist od ugovora pa depozitar odgovara samo za *dolus*. Isto navodi i Paulo u Sentencijama.¹⁰¹ Odgovornost depozitara za *dolus* navodi i Ulpijan u sljedećoj odredbi:

⁹⁸ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno 6. lipnja 2024.).

⁹⁹ D. 16, 3, 25 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako ste prodali stvar koja je dana u ostavu i naknadno je kupili na račun ostave, čak i ako bi nakon toga stvar bila uništena bez vaše zle namjere, odgovarati ćete jer ste postupali prijevarno prilikom prodaje.“- *Ibid.*

¹⁰⁰ Coll. 10. 2, 1-2 (*Modestinus libro differentiarum secundo sub titulo de deposito vel commodato*): „...Kod ostavne pogodbe, međutim samo deponent ima korist, pa se tu jedino odgovara za *dolus*.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 334-335.

¹⁰¹ Sent. 2, 12, 6: „*Ob res depositas dolus tantum praestari solet.*“ (Kod depozita odgovara se samo za zlu namjeru.) Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 24, str. 84-85.

D. 13, 6, 5, 2 (*Ulp. 28 ad edictum*): „...*dolum in deposito: nam quia nulla utilitas eius versatur apud quem deponitur, merito dolus praestatur solus, nisi forte et merces accessit (tunc enim, ut est et constitutum, etiam culpa exhibetur) aut si hoc ab initio convenit, ut et culpam et periculum praestet is penes quem deponitur...*“¹⁰²

Ovdje se opet navodi odgovornost za *dolus* budući da depozitar nema korist od ugovora jer je ugovor besplatan i on za uslugu čuvanja stvari nije plaćen. Kada bi bio za to plaćen, imao bi korist od ugovora i tada bi još uz *dolus* odgovarao i za nemarnost, *culpa*. Isto bi bilo i u slučaju ako su stranke ugovorile takvu odgovornost jer su one svojim sporazumom mogle proširiti odgovornost. Iz navedenih odredbi vidimo da je depozitar uvijek odgovarao za *dolus*, tj. za svako prijevarno postupanje s namjerom da drugi bude oštećen i ona se nikad nije mogla isključiti ugovorom¹⁰³, no stranke su mogle ugovoriti i odgovornost za *culpu*:

D. 16, 3, 1, 6 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si convenit, ut in deposito et culpa praestetur, rata est conventio...*“¹⁰⁴

U slučaju da su stranke ugovorile odgovornost za *culpu*, Ulpijan navodi da će ugovor biti valjan jer su one svojim sporazumom mogle proširiti odgovornost. Nisu mogle jedino ugovorom nikad isključiti odgovornost za *dolus*, što je već ranije navedeno. Osim odgovornosti za *culpu*, u određenim slučajevima, postojala je i odgovornost za kustodiju (*culpa in custodiendo*):

D. 4, 9, 5pr (*Gaius 5 ad edictum provinciale*): „*Nauta et caupo et stabularius mercedem accipiunt non pro custodia, sed nauta ut traiciat vectores, caupo ut viatores menere in caupona patiat, stabularius ut permittat iumenta apud eum stabulari: et tamen custodiae nomine tenentur.*“¹⁰⁵

¹⁰² D. 13, 6, 5, 2 (*Ulp. 28 ad edictum*): „Za *dolus* kod ostave: naime, budući da onaj kod koga je stvar ostavljena nema od toga nikakve koristi, opravdano je da odgovara samo za *dolus*, ako on nije za to plaćen (za taj slučaj propisano je da odgovara i za nemarnost) ili ako je od početka ugovoreno da će onaj kod koga je stvar ostavljena odgovarati i za nemarnost i za opasnost.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 334-335.

¹⁰³ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 8, str. 96.

¹⁰⁴ D. 16, 3, 1, 6 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako je ugovoreno da stranka odgovara za nepažnju u pogledu depozita, ugovor je valjan.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 11.

¹⁰⁵ D. 4, 9, 5pr (*Gaius 5 ad edictum provinciale*): „Mornar, gostioničar i imatelj staje ne primaju naknadu (plaću) za čuvanje, nego mornar da bi prevozio putnike, gostioničar da bi putnicima dopustio da se zadržavaju u gostioni, a

Gaj navodi da su mornari, gostioničari i vlasnici staje odgovarali i za kustodiju, tj. čuvanje. Kustodija je označavala pooštrenu dužnikovu odgovornost za nestanak stvari i svaku štetu, osim štetu u slučaju više sile, npr. štetu od rata ili prirodne katastrofe. Stoga bi odgovornost depozitara postojala ako bi bila ukradena tuđa stvar koja je kod njega pohranjena ili bi je netko oštetio, a on bi je nakon proteka nekog vremena morao vratiti.¹⁰⁶ Kasnije je prema postklasičnom pravu s *dolusom* izjednačena i *culpa lata*.¹⁰⁷ *Culpa lata* bila je gruba nepažnja pa je depozitar odgovarao i za nju ako ne bi upotrijebio onaj stupanj pažnje koji se zahtijevao od prosječnog čovjeka, što je govorio već Paulo, Sent. 2, 12, 6a: „*Latae culpae finis est non intellegere id quod omnes intellegunt*.“¹⁰⁸ On navodi da se u slučaju grube nepažnje odgovara kada se ne uzima u obzir ono što svi znaju jer je šteta nastala postupanjem kako ne bi postupao nijedan normalan čovjek. Uz sve navedeno, od depozitara se u određenim slučajevima očekivala pažnja koju je osoba pokazivala za vlastite stvari:

D. 16, 3, 32 (*Celsus 11 digestorum*): „*Nam et si quis non ad eum modum quem homini natura desiderat diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito praestat, fraude non caret*.“¹⁰⁹

Prema tome, depozitar odgovara ako u ispunjenju svoje obveze ne postupa na isti način kao kod upravljanja svojom vlastitom stvari.¹¹⁰ Ovdje stupanj krivnje nije određen na temelju apstraktnog standarda pažnje koja se očekuje od urednog *paterfamiliasa*, već se radilo o konkretnom subjektivnom kriteriju (*culpa in concreto*) prema kojem pažnja koja se zahtjevala od depozitara je bila „*diligentia quam in suis rebus*“, odnosno stupanj pažnje koju osoba pokazuje u vlastitim

imatelj staje da bi tu smjestio stoku, ali ipak odgovaraju za čuvanje.“ Prijevod prema: Romic, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 336-337.

¹⁰⁶ Romic, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 83.

¹⁰⁷ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 58, str.

¹⁰⁸ Paul. Sent. 2, 12, 6a: „Gruba nepažnja postoji onda kada se ne zna (ne uzima u obzir) ono što svi znaju.“ Prijevod prema: Romic, A., *op. cit.* u bilj. 24, str. 84-85.

¹⁰⁹ D. 16, 3, 32 (*Celsus 11 digestorum*): „Depozitar je kriv, ako u čuvanju deponirane stvari nije pažljiv koliko je to normalno kod ljudi, osim ako je isto toliko pažljiv i u čuvanju vlastitih.“ Prijevod prema: Romic, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392-393

¹¹⁰ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 211.

poslovima.¹¹¹ Za razliku od Celza, u Justinijanovim Institucijama zastupano je drukčije stajalište, koje je zastupao i Gaj:

Just. Inst. 3, 14, 3: „*Sed is ex eo solo tenetur, si quid dolo commiserit, culpae autem nomine, id est desidiaae atque neglegentiae, non tenetur: itaque secures est qui parum diligenter custodiam rem furto amisit, quia qui neglegenti amico rem custodiendam tradidit suae facilitate id imputare debet.*”¹¹²

Naime, smatra se da ako prijatelju predaš stvar na čuvanje i on je nemarna osoba te izgubi predmet ostave, sam si kriv za to jer si vjerovao nepromišljenoj osobi i trebao si napraviti svoj izbor razboritije.¹¹³

Što se tiče prava, depozitar je imao pravo zahtijevati od deponenta naknadu nužnih i korisnih troškova i izdataka koje je imao u vezi deponirane stvari kao i naknadu štete koju mu je stvar prouzročila, o čemu piše Modestin, u D. 16, 3, 23 (*Modestinus 2 differentiarum*): „*Actione depositi conventus servo constituto cibariorum nomine apud eundem iudicem utiliter experitur.*”¹¹⁴

Prema ovom pravniku, depozitar je imao pravo tužbom *actio depositi contraria* zahtijevati naknadu troškova za hranu za roba koji mu je bio povjeren na čuvanje. Uz sve navedeno, depozitar je imao i pravo na naknadu troškova za prijevoz stvari, ako se stvar vraćala na drugo mjesto od onog gdje je bila predana:

D. 16, 3, 12 (*Pomponius 22 ad Sabinum*): „*Si in Asia depositum fuerit, ut Romae reddatur, videtur id actum, ut non impensa eius id fiat apud quem depositum sit, sed eius qui deposuit.*”¹¹⁵

¹¹¹ *Ibid.*, str. 210.

¹¹² Just. Inst. 3, 14, 3: „Međutim, on odgovara samo za ono što je dolozno učinio, a za nehat (*culpu*), to jest za nerad i nepažnju ne odgovara, pa stoga može biti siguran i onda kada je stvar zbog toga što ju je nedovoljno pažljivo čuvao, bila ukradena, jer ako netko svoju stvar povjeri na čuvanje nepažljivom prijatelju, to treba pripisati svojoj lakomislenosti.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392-393. Vidi također: *Ibid.*, str. 211.

¹¹³ Zimmermann, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 211.

¹¹⁴ D. 16, 3, 23 (*Modestinus 2 differentiarum*): „Kada je netko tužen na osnovi ostave, pred istim sucem može staviti zahtjev za naknadu troškova hrane za roba.” Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 18.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 16.

Pomponije govori o vraćanju deponirane stvari na različito mjesto od mjesta gdje je bila predana. Iz navedene odredbe slijedi u slučaju da je stvar dana u ostavu u Aziji, a bude vraćena u Rimu, troškove puta snosi deponent, a ne depozitar. Budući da je *depositum* bio u interesu deponenta logično je da on snosi troškove puta. Za sve te navedene zahtjeve prema deponentu, depozitar je na raspolaganju imao tužbu *actio depositi contraria* jer nije imao pravo na kompenzaciju, tj. prijeboj ili retenciju, tj. zadržanje stvari, što je razlika u odnosu na *commodatum* kod kojeg komodatar ima pravo na oboje:

C. 4, 34, 11 (*Imperator Justinianus*): „*Si quis vel pecunias vel res quasdam per depositionis accepit titulum, eas volenti ei qui deposuerit reddere ilico modis omnibus compellatur nullamque compensationem vel deductionem vel doli exceptionem opponat...*”¹¹⁶

Iz navedene odredbe slijedi da ako depozitar odbije predati deponentu novac ili stvar koju mu je on predao na čuvanje, deponent na raspolaganju ima sva pravna sredstva kojima ga može prisiliti da on vrati stvar natrag jer se depozitar ne može pozivati na nikakav prijeboj, odbitak ili iznimku prijevare (*dolus*) budući da nije primio stvar pod uvjetom da je zadrži zbog onog što mu nije plaćeno. Slično navodi i Paulo u Sentencijama.¹¹⁷

2.4.2. Prava, obveze i odgovornost deponenta

Deponent nije morao biti posjednik ni vlasnik stvari, a to potvrđuje i Paulo u Sentencijama kada navodi da možemo ostaviti kod nekoga ono što je naše ili tuđe.¹¹⁸ Prema tome, stvar je mogao predati drugome na čuvanje i detentor, pa čak i kradljivac ili razbojnik kao što navodi Ulpijan:

¹¹⁶ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *The Code of Justinian*, Cincinnati, 1932., dostupno na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/CJ4_Scott.htm#34 (pristupljeno 6. lipnja 2024.).

¹¹⁷ Paul. Sent. 2, 12, 12: „*In causa depositi compensationi locus non est, sed ipsa reddenda est.*“ (Kod depozita nema mjesta za prebijanje, nego se sama ostavljena stvar mora vratiti.) Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 24, str. 86-87.

¹¹⁸ Sent. 2, 12, 1: „*Deponere possumus apud alium id quod nostri iuris est uel alieni.*”- *Ibid.*, str. 84.

D. 16, 3, 1, 39 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si praedo vel fur deposuerint, et hos Marcellus in libro sexto digestorum putat recte depositi acturos: nam interest eorum eo, quod teneantur.*“¹¹⁹

Razbojnik ili kradljivac koji je dao stvar u ostavu ima pravo na *actio depositi* jer ima interes da dobije natrag stvar za koju odgovara. Osim njega, mogao je stvar na čuvanje predati i rob, o čemu piše Ulpijan, D. 16, 3, 1, 17 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*Si servus meus deposuerit, nihilo minus depositi habebo actionem.*“¹²⁰ U tom slučaju, pravo na tužbu na osnovi ostave pripada deponentu, budući da je rob bio u vlasništvu gospodara, tj. deponenta i nije ga mogao ugovorno obvezivati te sve što bi rob stekao pripalo bi njegovom gospodaru. Uz sve navedene, Ulpijan navodi kako je i *filius familias* mogao deponirati stvar, D. 16, 3, 19 (*Ulp. 17 ad edictum*): „*Julianus et Marcellus putant filium familias depositi recte agere posse.*“¹²¹ Ulpijanova odredba odnosi se na slučaj kada stvar deponira sin pod očevom vlašću, ali je mogao zaključivati pravne poslove pa Julijan i Marcel navode da on može podnijeti *actio depositi*.

Budući da se radi o nepotpuno dvostranoobvezujućem ugovoru, obveze deponenta nisu postojale uvijek, već u slučajevima kad bi depozitar imao eventualne zahtjeve za naknadu troškova i izdataka koje je imao za stvar te naknadu štete koja je nastala od stvari, pa ih je deponent bio dužan nadoknaditi. Kao što je već navedeno ranije, deponent je bio dužan depozitaru nadoknaditi troškove puta ako bi se stvar vraćala na drugo mjesto od onog mjesta gdje je bila predana. Budući da je *depositum* bio u korist deponenta, prema načelu utiliteta, on je odgovarao za svaku krivnju tj. uz *dolus* i *culpu latu* odgovarao je i za *culpu levis (in abstracto)* kada je znao ili trebao znati za štetu koju njegova stvar uzrokuje depozitaru.¹²² Kao mjerilo dužne pažnje tu se uzima pažnja koju bi u konkretnom slučaju trebao primjeniti uredni kućni domaćin (*diligens pater familias*).

To je navedeno u Afrikanovom tekstu, s tim da se u konkretnom slučaju radi o deponiranom robu:

¹¹⁹ D. 16, 3, 1, 39 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako razbojnik ili kradljivac (ukradeno, oteto) daju u ostavu, i oni će, smatra Marcel u šetoj knjizi Digesta imati pravo na tužbu iz ostave (*actio depositi*) jer i oni imaju interes da dobiju natrag stvar za koju odgovaraju.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 392-393. Vidi također: Bónis, P., *Bona fides exuberans. A New Legal Concept of Twelfth Century Legal Scholarship*, Journal on European history of law, vol. 2, 2016., str. 100.

¹²⁰ D. 16, 3, 1, 17 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Ako je moj rob predao stvar u ostavu, ja ću unatoč tome, imati pravo na tužbu.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 12.

¹²¹ D. 16, 3, 19 (*Ulp. 17 ad edictum*): „Julijan i Marcel smatraju da sin pod očinskom vlašću može valjano podnijeti tužbu iz ostave.“ *Ibid.*, str. 17.

¹²² De Justo Santos, A., *op. cit.* u bilj. 29, str. 55.

D. 47, 2, 62 (62), 5 (*Africanus 8 quaestionum*): „...et sicut in superioribus contractibus, venditione locatione pignore, dolum eius, qui sciens reticuerit, puniendum esse dictum sit, ita in his culpam eorum, quorum causa contrahatur, ipsis potius damnosam esse debere. Nam certe mandantis culpam esse, qui talem servum emi sibi mandaverit, et similiter eius qui deponat, quod non fuerit diligentior circa monendum, qualem servum deponeret.”¹²³

Načelo utiliteta se ovdje dovodi u vezi sa dva slučaja, prvi koji se odnosi na nalog i drugi na ostavu. Iz teksta slijedi da je rob nanio štetu nalogoprimcu i ostavoprimcu. U oba slučaja postavlja se pitanje može li nalogoprimac ili depozitar tužiti nalogodavca ili deponenta za štetu koju mu je nanio rob, budući da se šteta ne pripisuje nijednoj strani, već je posljedica izvršenja naloga, odnosno ostave. S obzirom na načelo utiliteta, ugovor o nalogu je u korist nalogodavca, a ugovor o ostavi u korist deponenta. Prema navedenoj odredbi, za štetu nastalu nepažnjom onih za čiju dobrobit je ugovor sklopljen, odgovaraju oni koji imaju korist od ugovora, a to su nalogodavac i deponent zato što nisu dovoljno pažljivo upozorili na osobine roba. Ako netko pretrpi štetu u obavljanju poslova u tuđem interesu, gubitak se mora prenijeti na onog tko ima korist od posla.¹²⁴

2.5. Pravna zaštita *deposituma*

2.5.1. *Actio depositi*

Iz *deposituma* je za ugovorne stranke proizlazila pravna zaštita putem *actio depositi directa* i *actio depositi contraria*, ovisno radi li se o zahtjevima deponenta ili depozitara. *Actio depositi directa* bila je tužba koja je pripadala deponentu radi ostvarenja njegovih zahtjeva prema depozitaru, a spadala je u *iudicia bonae fidei*. To znači da je kod te tužbe sudac posvećivao pažnju načelima pravičnosti i dobre vjere, slobodno je tumačio sadržaj ugovora i više vodio računa o volji stranaka nego o formi, pa je zato uvažavao naknadne sporazume stranaka te sve okolnosti koje su

¹²³ D. 47, 2, 62 (62), 5 (*Africanus 8 quaestionum*): „...kao što je u prethodnim kupoprodajnim, zakupnim, založnim ugovorima navedeno da se treba kazniti onaj tko svjesno šuti, tako kod tih ugovora nepažnja onih za čiju dobrobit je sklopljen ugovor, treba biti na štetu njih samih. Jer svakako je kriv nalogodavac koji je naredio drugoj strani da kupi tog roba za sebe, a kriv je i onaj tko je deponirao jer nije dovoljno pažljivo upozorio na osobine roba.“ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno: 4. lipnja 2024.).

¹²⁴ Cámara Carrá, B., L., *Utilitas contrahentium: um princípio de responsabilidade civil romano para uma sociedade globalizada?*, u: Sanchez Garcia, J. (ur.), *Fundamentos romanísticos del derecho contemporáneo*, Asosacion Iberoamericana de Derecho Romano, Boletín Oficial del Estado, BOE, Madrid, 2021., str. 223.

eventualno mogle utjecati na volju stranaka.¹²⁵ Kao što je već ranije spomenuto, deponent je imao pravo na *actio depositi directa* ako mu depozitar ne vrati stvar, ako je ne vrati sa svim priraštajima i plodovima te ako je uništi ili oštetiti pa vrati u goreem stanju nego ju je primio, a u slučaju osude, osuđenog je stizala infamija zbog zlouporabe povjerenja što je i posljedica razvoja iz *fiducije cum amico*.¹²⁶ Primjerice:

D. 16, 3, 1, 22 (Ulp. 30 ad edictum): „*Est autem et apud Iulianum libro tertio decimo digestorum scriptum eum qui rem deposuit statim posse depositi actione agere: hoc enim ipso dolo facere eum qui suscepit, quod reposcenti rem non reddat.*“¹²⁷

Iz Ulpijanove odredbe slijedi da deponent odmah može podnijeti tužbu iz ostave protiv depozitara jer postupa u zloj vjeri time što ne želi vratiti stvar natrag deponentu jer je samom predajom stvari nastajala obveza za depozitara da tu stvar vrati natrag.

S druge strane, depozitar je za ostvarenje svojih protuzahtjeva prema deponentu na raspolaganju imao *actio depositi contraria* kojom je tražio naknadu troškova i izdataka koje je imao za stvar te naknadu štete koja je nastala od stvari, ali i troškove puta ako bi se stvar vraćala na drugo mjesto od onog mjesta gdje je bila predana. Njegovi troškovi vezani za stvar mogli su biti troškovi hrane za životinje ili roba, pa je imao pravo putem *actio depositi contraria* zahtijevati njihovu naknadu. *Actio depositi contraria* nije dovođila do infamije osuđenog:

D. 16, 3, 5 pr. (Ulp. 30 ad edictum): „*Ei, apud quem depositum esse dicetur, contrarium iudicium depositi datur, in quo iudicio merito in litem non iuratur: non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius qui depositum suscepit.*“¹²⁸

Tu vidimo da je svrha *actio depositi contraria* da se obešteti depozitar, tj. da se nadoknade troškovi koje je on imao u vezi sa deponiranom stvari.

¹²⁵ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 262.

¹²⁶ Thomas, J.A.C., *Textbook of Roman Law*, North-Holland publishing company, Amsterdam, New York, Oxford, 1976., str. 277.

¹²⁷ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno: 5. lipnja 2024.).

¹²⁸ *Ibid.*

2.5.2. *Actio furti et damni adversus nautas, caupones et stabularios*

S obzirom na životne prilike koje su vladale Rimom i čestu odsutnost i putovanja zbog čega se i javila potreba za regulacijom *deposituma*, ne samo da je dolazilo do štete na stvarima koje je depozitar dao u ostavu osobi od povjerenja ili nekoj drugoj osobi u slučaju nužde za vrijeme njegove odsutnosti, već je šteta na stvarima putnika mogla nastati i za vrijeme putovanja, primjerice ako bi osoba koja radi za brodara oštetila putnikovu stvar. Odredbe u pretorom ediktu pozivale su na viši standard odgovornosti za brodare, gostioničare i vlasnike staja za dobra koja su im bila povjerena na čuvanje, a nisu odgovarali jedino u slučaju više sile kao što je brodolom, napad pirata ili razbojnika.¹²⁹ U takvim slučajevima putnik je na raspolaganju imao posebnu tužbu. *Actio furti et damni adversus nautas, caupones et stabularios* bila je posebna deliktna tužba *in duplum* na temelju koje su odgovarali brodari, gostioničari i vlasnike staje, bez vlastite krivnje, za štetu koju počine osobe u njihovoj službi ili osobe koje kod njih stalno stanuju na primljenim stvarima putnika jer su ih sami izabrali i imali su ih priliku pregledati.¹³⁰ Pritom nisu odgovarali za štetu koju bi učinili slučajni prolaznici na stvarima putnika:

D. 47, 5, 1 pr. (*Ulp. 38 ad edictum*): „*In eos, qui naves cauponas stabula exercebunt, si quid a quoquo eorum quosve ibi habebunt furtum factum esse dicetur, iudicium datur, sive furtum ope consilio exercitoris factum sit, sive eorum cuius, qui in ea navi navigandi causa esset.*“¹³¹

U navedenom slučaju, oštećeni, tj. vlasnik ukradene ili oštećene stvari je mogao upotrijebiti i *actio furti*, to znači da u slučaju da je u gostionici ili na brodu stvar propala ili nestala oštećeni je mogao po svojoj volji protiv upravitelja broda ili gostionice voditi spor po pretorskom pravu (*actio furti et damni adversus nautas, caupones et stabularios*) ili protiv kradljivca po civilnom pravu (*actio furti*). Osim vlasnika stvari, na *actio furti* imali su pravo i gostioničar ili mornar ako su preuzeli

¹²⁹ Aubert, J. J., *op. cit.* u bilj. 25, str. 226.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ D. 47, 5, 1, pr4 (*Ulp. 38 ad edictum*): „Protiv osoba koje upravljaju (drže, imaju) brodove, gostionice i štale, ako se tvrdi da je netko od njihovog osoblja koje tu imaju počinio krađu, dozvoljava se tužba, bilo da je krađa počinjena uz pomoć i po savjetu upravitelja, bilo od strane drugih osoba koje se nalaze na brodu radi plovidbe.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 460-463.

obvezu čuvanja stvari, jer su time preuzeli na sebe rizik za nestanak stvari.¹³² Njihova obveza čuvanja bila je uvjetovana time što slobodno izabrali primiti stvar na čuvanje i nadzor.¹³³ Terminologiju navedenu u ediktu razjasnili su pravnici pa se pod pojmom brodar misli na upravitelja broda ili zapovjednika broda, a ne na posadu, gostioničar je osoba koja je zadužena za objekt kao upravitelj ili izvršitelj, brod je obuhvaćao i riječne brodove i splavi, a stvari koje su se ostavljale na čuvanje su obuhvaćale trgovačku robu, ali i osobne stvari poput prtljage i odjeće.¹³⁴ Konkretno, ovdje se radi o jednoj vrsti kvazidelikta, odnosno kažnjivim djelima koja je pretor ranije kažnjavao s *actio in factum*. Tužba protiv upravitelja ili zapovjednika temeljila se na inicijalnom ugovoru o najmu ili ostavi koji ih je obvezivao prema tužitelju. Za slučajeve koji nisu bili navedeni u ediktu npr. zbog nedostatka krivnje ili prevare na strani upravitelja ili jer nije bila plaćena naknada za čuvanje, davala se *actio in factum*, dok za štetu koju je počinio rob mornara koji nije sam bio mornar, upravitelj bi odgovrao po *actio utilis*.¹³⁵ Uz navedenu tužbu brodari, gostioničari i vlasnici staja odgovarali su za štetu na stvarima putnika i na temelju neformalno zaključenog sporazuma, tj. posebnog pakta *receptum nautarum, cauponum et stabularium* kojim su preuzimali odgovornost za stvari koje su im povjerili putnici, a pretpostavljalo se da je sklopljen čim se putnik smjestio u prostorije brodarka ili gostioničara. Oni su odgovarali za svaku štetu ili propast stvari, čak i slučajnu, bez obzira na vlastitu krivnju osim za štetu koja je nastala višom silom, što znači da su odgovarali za kustodiju. Razlog takve stroge odgovornosti je bio taj što u rimsko doba takva zanimanja nisu imala baš dobru reputaciju, a i često su u dogovoru s kradljivcima pljačkali putnike, pa je bilo teško utvrditi tko je zapravo počinio štetu, da li gostioničar, da li osoba koja je radila za njega ili možda netko treći.¹³⁶

2.6. Posebni oblici *deposituma*

Uz redovni oblik *deposituma*, u rimskom pravu postojale su još tri posebna oblika *deposituma* za koja su vrijedila drugačija pravila. To su *depositum miserabile* ili *necessarium*, *depositum irregulare* i *depositum in sequestrem*.

¹³² *Ibid.*

¹³³ Aubert, J. J., *op. cit.* u bilj. 25, str. 226

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 332.

¹³⁶ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 331-332.

2.6.1. *Depositum miserabile ili necessarium*

Depositum miserabile ili *necessarium* je posebni oblik ostave koji je predviđen za slučajeve kada zbog izvanrednih prilika u kojima se osoba nalazi, ona ne može tražiti osobu od povjerenja kojoj bi povjerila stvar na čuvanje, pa je mora povjeriti bilo kome.¹³⁷

D. 16, 3, 1, 1 (*Ulpianus 30 ad edictum*): „*Praetor ait: Quod neque tumultus neque incendii neque ruinae neque naufragii causa depositum sit, in simplum, earum autem rerum, quae supra comprehensae sunt, in ipsum in duplum...*“¹³⁸

Iz navedene odredbe vidimo da su izvanredne prilike za vrijeme kojih je stvar bila deponirana nemir, požar, rušenje građevina te brodolom. U takvim slučajevima pretor je protiv depozitara dopuštao *actio in duplum*, tj. na dvostruki iznos vrijednosti stvari, a za sve ostale slučajeve koji nisu ti navedeni izvanredni slučajevi, dopuštao je *actio in simplum*, tj. na jednostruki iznos jer u normalnim okolnostima osoba bira depozitara po svom povjerenju, pa ako joj on ne vrati stvar treba biti zadovoljna jednostrukim iznosom vrijednosti stvari dok u izvanrednim prilikama osoba nije mogla izabrati osobu od povjerenja, pa u tim situacijama dolazi do opasnosti vjerolomstva. Naime, bilo je štetno za državu da se u tim okolnostima iznevjeri nečije povjerenje.¹³⁹

D. 16, 3, 1, 3 (*Ulpianus libro 30 ad edictum*): „*Eum tamen deponere tumultus vel incendii vel ceterarum causarum gratia intellegendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet quam imminens ex causis supra scriptis periculum.*“¹⁴⁰

¹³⁷ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 299.

¹³⁸ D. 16, 3, 1, 1 (*Ulpianus 30 ad edictum*): „Pretor kaže: kada je stvar dana u ostavu, odobriti ću tužbu na jednostruki iznos vrijednosti za bilo koji drugi razlog osim nemira, požara, rušenja građevina i brodoloma. U tim navedenim slučajevima protiv depozitara, odobriti ću tužbu na dvostruki iznos...“ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno: 5. lipnja 2024.).

¹³⁹ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 395.

¹⁴⁰ D. 16, 3, 1, 3 (*Ulpianus libro 30 ad edictum*): „Smatra se da je osoba učinila ostavu na osnovi nemira, požara ili drugih razloga, ako nema drugi razlog za to osim neposredne opasnosti koja prijeti iz navedenih katastrofa.“ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno: 5. lipnja 2024.).

Iz navedenog slijedi da je osoba povjerila stvar na čuvanje zbog nemira, požara ili neke druge izvanredne prilike ako nema drugi razlog za to osim neposredne opasnosti koja prijeti zbog tih izvanrednih prilika. Kasnije je Justinijan odgovornost depozitara smanjio jer je dopuštao *actio in duplum* samo kada bi depozitar doložno poricao da je stvar primio na čuvanje, pa je u svim ostalim slučajevima odgovarao *in simplum*.¹⁴¹ *In simplum* je odgovarao i nasljednik zbog doloznog postupanja umrlog i to do jedne godine.¹⁴²

2.6.2. *Depositum irregulare*

Depositum irregulare je bio poseban oblik ostave, najčešće bankaru, kada je predmet ostave bio novac.¹⁴³ Nastaje kada se u pohranu daje nezapečaćeni novac ili druge zamjenjive stvari, uz dogovor da ih depozitar smije potrošiti, ali mora vratiti jednaku svotu, odnosno jednaku količinu i vrstu stvari, tj. *tantundem eiusdem generis*, što potvrđuje Papinijan:

D. 16, 3, 25, 1 (*Papinianus 3 responsorum*): „*Qui pecuniam apud se non obsignatam, ut tantundem redderet depositam...*”¹⁴⁴

Navedena odredba govori o predaji nezapečaćenog novca u ostavu pod uvjetom da se vrati ista količina, dakle o predaji novca koji nije individualiziran u smislu da je stavljen u vreću, torbu ili označen. Problemi koje većemo za takvu vrstu *deposituma* su ti da depozitar ima pravo uporabe tog novca, ali pod uvjetom da vrati istu količinu i istu vrstu natrag deponentu, što kod redovnog *deposituma* nije bilo dopušteno jer bi se uporabom činio *furtum usus*. S obzirom na navedeno, *depositum irregulare* imao je sličnosti sa zajmom jer se u oba slučaja predaje novac pa depozitar isto kao i zajmoprimac postaje vlasnik predanih stvari, no razlika je u tome što je zajam bio u ekonomskom interesu dužnika, a *depositum irregulare* u interesu vjerovnika. Tu opet vidimo

¹⁴¹ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 299.

¹⁴² D. 16, 3, 1, 1: „...*in heredem de dolo mortui actio est hereditaria portione et in simplum et intra annum quoque...*“ (...dozvoljava se protiv nasljednika *actio* zbog dolusa umrlog, razmjerno nasljednom dijelu, na jednostruki iznos vrijednosti, za vrijeme do jedne godine...) Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 394-395.

¹⁴³ Du Plessis, P., *Borkowski's Textbook on Roman Law*, 4. izdanje, Oxford University Press, Oxford, 2010., str. 302.

¹⁴⁴ D. 16, 3, 25, 1: „Onaj tko nezapečaćeni novac koji mu je bio ostavljen u ostavu, a da vrati istu količinu...” Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 18.

razliku u odnosu na redovni *depositum* kod kojeg vlasništvo ne prelazi na depozitara, već ostaje kod deponenta.

Klasični pravnici su u početku deponentu na raspolaganje stavili *condictio* kako bi se nova praksa prilagodila postojećim okvirima zajma, ali ona je bila *stricti iuris* pa sudac deponentu nije mogao dosuditi kamate, osim ako nije bio glede tog sklopljen posebni ugovor, tzv. *stipulatio usurarum*. No u kasno klasično i postklasično doba *depositum irregulare* počeo se prosuđivati kao ostava te je vjerovniku (deponentu) za povrat novca ili stvari na raspolaganju bila *actio depositi* koja je bila *iudicia bona fidei*, a u slučaju osude dovođila je i do infamije, a depozitar mu je morao vratiti i kamate.¹⁴⁵ Za razliku od toga, povrat novca kod zajma ostvarivao se putem *actio (condictio) certae creditae pecuniae* koja je bila *stricti iuris*:

D. 16, 3, 25, 1 (*Papinianus 3 responsorum*): „*Qui pecuniam apud se non obsignatam, ut tantundem redderet depositam ad usus proprios convertit, post moram in usuras quoque iudicio depositi condemnandus est.*”¹⁴⁶

Iz navedene odredbe slijedi da depozitar kojem je predan u ostavu nezapečaćeni novac, a mora vratiti istu količinu novca te ga je iskoristio za svoje potrebe, nakon što dođe u zakašnjenje mora platiti i kamate deponentu na temelju *actio depositi*. U konkretnom slučaju radi se o ostavi te na temelju *actio depositi* koja je bila fleksibilna zbog klauzule *bona fidei* deponent ima pravo na isplatu kamata u određenim slučajevima, npr. ako je postojao sporazum stranaka o tome.

Isto vidimo i iz Paulovog teksta:

D. 16, 3, 26, 1 (*Paulus 4 responsorum*): „*Lucius Titius ita cavit: Accepti et habeo ex causa depositi supra scripta decem milia denarium et faciam omnia et consentio et promisi ita ut supra scriptum est, et conveni praestare tibi usuras in singulas minas per singulos menses assium quaternorum, donec universa summa reddatur.*”¹⁴⁷

¹⁴⁵ D. 16, 3, 25, 1 (*Papinianus 3 responsorum*): „Onaj tko nezapečaćeni novac koji mu je bio ostavljen u ostavu, a da vrati istu količinu, iskoristi za svoje potrebe, nakon što dođe u zakašnjenje će biti osuđen platiti i kamate na temelju *actio depositi*.“ Prijevod na temelju: De Justo Santos, A., *op. cit.* u bilj. 29, str. 61.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ D. 16, 3, 26, 1 (*Paulus 4 responsorum*): „Lucije Ticije dao je sljedeću izjavu: „Primio sam i držim u svojim rukama kao polog iznos od deset tisuća denara srebra i obećajem i obvezujem se da ću vratiti sav navedeni iznos, kako je dogovoreno između nas, i u skladu sa sklopljenim ugovorom, isplaćivati ću vam svaki mjesec četiri obola za svaku

U navedenoj odredbi je Lucius Titius dao izjavu u kojoj navodi da je primio u ostavu i ima u svojim rukama svotu od deset tisuća denara srebra te se obvezao da će vratiti sav navedeni iznos, u skladu sa sklopljenim ugovorom uz plaćanje svaki mjesec četiri obola za svaku funtu kao kamate, sve dok se ne vrati cjelokupni iznos. Ovdje deponent ima pravo na isplatu kamata od depozitara, u konkretnom slučaju, od Luciusa Titiusa jer postoji sporazum stranaka o tome.

Vezano za razvoj iregularnog *deposituma*, smatra se da njegovo podrijetlo vuče korijene s helenističkog Istoka gdje je ugovor predviđao povrat zamjenjivih deponiranih stvari i predstavljao je prikladan pravni alat za prilagodbu depozitarnom bankarstvu.¹⁴⁸ Depoziti postoje od kad postoje bankarski poslovi i bankarstvo. Uglavnom su se ti poslovi obavljali putem određenih osoba, tzv. *nummularii* i *argentarii* koji iako su obavljali razne usluge koje spadaju danas u djelatnost banaka, ne mogu se smatrati bankarima u današnjem smislu te riječi.¹⁴⁹ Banke su primale depozite jer se smatralo da bankari pružaju bolje osiguranje za čuvanje deponiranih stvari, ali to nije značilo da će deponent dobiti natrag svoj depozit u svim okolnostima ili da će mu biti nadoknađen jer je dužnost čuvanja bila niska pošto depozitar nije bio plaćen za čuvanje.¹⁵⁰ Kod banaka je bilo korisno deponirati kapital jer su bankari bili posrednici u prijenosu novca s jednog na drugi račun te su temeljem izvoda koje su izdavali klijentima mogli tvrditi da im oni duguju novac na osnovi depozita te su ga mogli od njih potraživati, kao što bi to mogao i privatni dužnik. Također banke su financirale javne dražbe i davale zajmove trećim osobama.¹⁵¹ Uglavnom su zajmovi bili potrebni ljudima na određeno vrijeme, za kupnju i prodaju, pokriće smrtnih troškova i osiguravanje miraza te slično.¹⁵² Također, depozit je bio zaštićen u slučaju stečaja bankara. Ako su bankari postali insolventni, sastavljala se lista deponenata i deponirani novac bi se nadomjestio privatnom imovinom insolventnih bankara jer su deponenti imali prednost pri namirenju pred ostalim vjerovnicima.¹⁵³ Razlog toga je taj što se *depositum* temeljio na *fides*, odnosno povjerenju stranaka, a budući da je ovdje riječ o „profesionalnom ugovoru“ jer se radi o bankarima kao depozitarima,

funtu kao kamate dok se ne izvrši isplata cjelokupnog iznosa.“ Prijevod na temelju: Watson, A., *op. cit.* u bilj. 75, str. 18.

¹⁴⁸ Zimmerman, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 217.

¹⁴⁹ Danas se u većini Europe novac predan bankama naziva depozit, a iregularni depozit je pravna osnova za moderni tekući ili žiro račun. *Ibid.*, str. 217-219.

¹⁵⁰ Wilson, A., *Trade, Commerce and the State in the Roman World*, Oxford University Press, Oxford, 2018., str. 95-97.

¹⁵¹ *Ibid.*, str. 96.

¹⁵² *Ibid.*, str. 103.

¹⁵³ *Ibid.*, str. 97.

povjerenje prelazi granice osobnog odnosa između stranaka i određuje se pojmom *fidem publicam*, odnosno javnim povjerenjem.^{154, 155}

2.6.3. *Depositum in sequestrem*

Depositum in sequestrem posebna je vrsta ostave koja je nastajala kada bi stranke (deponenti) u sporu oko određene stvari odlučile povjeriti stvar na čuvanje nekoj trećoj osobi, tj. sekvestru (depozitaru), uz obvezu da je on vrati onome od deponenata koji uspije u sporu ili u čiju se korist ostvari neki uvjet.¹⁵⁶ Kad god bi dvije stranke imale spor oko nekog predmeta, uvijek je postojala opasnost da u tijeku spora jedna od stranaka, i to ona koja ima sporni predmet u posjedu, stekne vlasništvo dosjelošću jer je rok dosjeloosti u rimskom pravu bio kratak pa pokretanje sudskog postupka nije utjecalo na njegov tijek. Iz tog razloga je bilo nužno da se stvar preda trećoj osobi, tj. sekvestru dok se spor ne riješi.¹⁵⁷

Definiciju sekvestra daje Modestin:

D. 50, 6, 110 (*Modestinus 6 pandectarum*): „*Sequester dicitur, apud quem plures eandem rem de qua controversia est deposuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur.*“¹⁵⁸

Iz navedene definicije vidimo da je *depositum in sequestrem* mogao biti dobrovoljan na temelju dogovora deponenata ili ga je mogao odrediti sudac kad stranke to nisu učinile. Sekvestar je morao vratiti stvar natrag, ali to ne znači da je on morao vratiti stvar na svaki deponentov zahtjev već tek kad se ispuni uvjet. Navedeno potvrđuje Paulov tekst preuzet u Digestama:

¹⁵⁴ Valmaña Ochaíta, A., *op. cit.* u bilj. 45, str. 42.

¹⁵⁵ Danas se gotovi svi depoziti kod banaka smatraju *depositum irregulare* jer depozitar postaje vlasnik položenog novca i s njima može raspolagati i upotrebljavati ih u svoju korist i čine osnovu za bankarske aktivnosti jer da bi banka mogla davati kredite i izvršavati svoju osnovnu funkciju u procesu društvene reprodukcije, ona mora prikupiti depozite. Kujavić, B., *Depoziti (Depositum irregulare) kod banaka*, Ekonomski vjesnik, vol. 2, br. 3, 1990., str. 169.

¹⁵⁶ Romac, A., *op. cit.* u bilj. 3, str. 300.

¹⁵⁷ Zimmerman, R., *op. cit.* u bilj. 58, str. 220.

¹⁵⁸ D. 50, 6, 110 (*Modestinus 6 pandectarum*): „Zove se sekvestar (arbitar) onaj u čije je ruke više osoba položilo stvar o kojoj se vodi spor, bilo da ga je imenovao sudac kojem je zahtjev podnesen bilo te osobe koje zahtjevaju arbitražu.“ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno 5. lipnja 2024.).

D. 16, 3, 6 (*Paulus 2 ad edictum*): „*Proprie autem in sequester est depositum, quod a pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendum traditur.*”¹⁵⁹

Prema Paulu suština sekvestra je ostava jer se tu od strane više osoba zajednički (*in solidum*) stvar daje na čuvanje pod određenim uvjetima, uz obvezu vraćanja. Dakle bitan element ovdje je da više osoba daje stvar u ostavu, na što ukazuje i Florentin:

D. 16, 3, 17 (*Florentinus 7 institutionum*): „*Licet deponere tam plures quam unus possunt, attamen apud sequestrem non nisi plures deponere possunt: nam tum id fit cum aliqua res in controversiam deducitur.*”¹⁶⁰

Florentin navodi da kod sekvestracije u ostavu stvar može dati samo više osoba jer se to čini u slučaju kada se zbog neke stvari vodi spor. Kao što je već navedeno, sekvestar je imao obvezu da vrati stvar. Ako sekvestar ne bi vratio stvar, protiv njega je deponent mogao upotrijebiti *actio depositi sequestraria*, što vidimo u sljedećoj odredbi:¹⁶¹

D. 16, 3, 5, 1 (*Ulp. 30 ad edictum*): „*In sequestrem depositi actio competit. Si tamen cum sequestre convenit, ut certo loco rem depositam exhiberet, nec ibi exhibeat, teneri eum palam est: quod si de pluribus locis convenit, in arbitrio eius est, quo loci exhibeat: sed si nihil convenit, denuntiandum est ei, ut apud praetorem exhibeat.*”¹⁶²

Tu vidimo da se protiv sekvestra mogla podnijeti tužba na osnovi ostave, u slučaju da se s njim sklopio sporazum da vrati stvar natrag na određenom mjestu, a ako on to ne bi učinio, odgovarao bi. Ako se sporazum odnosio na nekoliko mjesta, onda je o njegovoj volji ovisilo gdje će stvar

¹⁵⁹ D. 16, 3, 6 (*Paulus 2 ad edictum*): „Suština sekvestra je ostava, jer se tu od strane više osoba zajednički (*in solidum*), pod određenim uvjetima daje stvar na čuvanje, uz obvezu vraćanja.“ Prijevod prema: Romac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 394-395.

¹⁶⁰ D. 16, 3, 17 (*Florentinus 7 institutionum*): „Iako stvar u ostavu mogu dati jedna ili više osoba, ipak kod sekvestra to može učiniti samo više osoba jer se to čini u slučaju kada je zbog neke stvari pokrenut spor.“ *Ibid.*

¹⁶¹ Eisner, B.; Horvat, M., *op. cit.* u bilj. 16, str. 408.

¹⁶² D. 16, 3, 5, 1 (*Ulp. 30 ad edictum*): „Protiv sekvestra može se podnijeti tužba na osnovi ostave, u slučaju da se s njim sklopio sporazum da vrati stvar natrag na određenom mjestu, a ako on to ne bi učinio, odgovarao bi za to. Ako se sporazum odnosio na nekoliko mjesta, onda je o njegovoj volji ovisilo gdje će se stvar vratiti, a ukoliko nije sklopljen sporazum o tome, onda se treba sekvestra obavijestiti da stvar pokaže pretoru.“ Prijevod na temelju: Scott, S. P., *op. cit.* u bilj. 55 (pristupljeno: 5. lipnja 2024.).

vratiti, a ukoliko nije skopljen sporazum o tome, onda se treba sekvestra obavijestiti da stvar pokaže pretoru. Bitna razlika koja ovdje postoji u odnosu na običnu ostavu jest to da je sekvestar za razliku od običnog depozitara imao posjedovnu zaštitu, iako je bio samo detentor, a predmet sekvestracije je mogla biti i nekretnina, što kod obične ostave nije bilo moguće.¹⁶³ O tome piše Florentin:

D. 16, 3, 17 (*Florentinus 7 institutionum*): „*Rei depositae proprietates apud deponentem manet: sed et possessio, nisi apud sequestrem deposita est: nam tum demum sequester possidet: id enim agitur ea depositione, ut neutrius possessioni id tempus procedat.*”¹⁶⁴

Iz navedene odredbe slijedi da je sekvestar imao posjedovnu zaštitu zato što se do donošenja presude nije znalo kome će stvar pripasti, pa se depozitar nije mogao obraćati strankama za posjedovnu zaštitu, zato je ta zaštita bila njemu priznata.¹⁶⁵

¹⁶³ Du Plessis, P., *op. cit.* u bilj. 143, str. 302.

¹⁶⁴ D. 16, 3, 17 (*Florentinus 7 institutionum*): „Vlasništvo deponirane stvari ostaje deponentu, njemu ostaje i posjed, ako stvar nije ostavljena kod sekvestra, jer se tada smatra da je posjeduje sekvestar, a to se upravo i čini u nastojanju da nijednoj od stranaka u sporu vrijeme posjeda ne ide u korist.“ Prijevod prema: Rómac, A., *op. cit.* u bilj. 15, str. 394-395.

¹⁶⁵ *Ibid.*, str. 300.

3. UGOVOR O OSTAVI U SUVREMENOM HRVATSKOM PRAVU I USPOREDBA S RIMSKIM *DEPOSITUMOM*

3.1. Pojam i karakteristike suvremenog ugovora o ostavi

Ugovor o ostavi uređen je Zakonom o obveznim odnosima (dalje: ZOO):¹⁶⁶ „Ugovorom o ostavi obvezuje se ostavoprimac da primi stvar od ostavodavca, da je čuva i da je vrati kad ostavodavac to bude zatražio“.^{167, 168} Čuvanje tuđe stvari uz obvezu povrata je ovdje gospodarski cilj, tj. kauza ugovora koji je jasno vidljiv, što ukazuje na to da je ugovor o ostavi kauzalni ugovor, a ne apstraktni, isto kao što je bio i u rimskom pravu.¹⁶⁹ Iz navedene definicije vidimo da su ugovorne stranke ostavodavac i ostavoprimac, što odgovara deponentu i depozitaru u rimskom pravu, a i sama definicija ugovora odgovara definiciji rimskog *deposituma*.

Budući da znamo da je rimski *depositum* bio realni ugovor, zakonodavac ovakvom definicijom ostavlja dvojbu je li ugovor o ostavi realan ili konsenzualan ugovor jer nijedna odredba o ostavi ne navodi obvezu ostavodavca da preda stvar ostavoprimcu na čuvanje nego samo obvezu ostavoprimca da je primi na čuvanje.¹⁷⁰ Do ZOO-a iz 1978., ostava je u našem pravu bila realni ugovor za čiji je nastanak bila nužna predaja stvari ostavoprimcu, a danas se kvalificira kao konsenzualan ugovor.¹⁷¹ To znači da nastaje u trenutku suglasnog očitovanja volje stranaka, a ne predajom stvari.¹⁷² Dakle, ugovor o ostavi nastaje u trenutku postizanja suglasnosti o bitnim sastojcima ugovora, a bez kojih ugovor o ostavi ne bi postojao.¹⁷³ Ti sastojci su predmet ostave i

¹⁶⁶ Zakon o obveznim odnosima (dalje u tekstu: ZOO), Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.

¹⁶⁷ Gorenc, V.; Belanić, L.; Momčinović, H.; Perkušić, A.; Pešutić, A.; Slakoper, Z.; Vukelić, M.; Vukmir, B., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 1117.

¹⁶⁸ Ugovorom o ostavi ostavoprimatelj se obvezuje da stvar koju mu je predao ostavodavatelj čuva i vrati u istom stanju nakon proteka određenom vremena. Bit ostavoprimateljeve obveze sastoji se u čuvanju stvari, pa kad takva obveza nije preuzeta, ugovor nije ni nastao. Vidi u: Vrhovni sud, Rev-1422/82 od 10. listopada 1982., preuzeto iz: Slakoper, Z., *Sudska praksa 1980.- 2005. i bibliografija radova uz Zakon o obveznim odnosima*, RRiF plus, Zagreb, 2005., str. 562.

¹⁶⁹ *Ibid.*, str. 1121.

¹⁷⁰ Klarić, P.; Vedriš, M., *Građansko pravo*, 14. izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 544

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² Perović, S.; Stojanović, D., *Komentar Zakona o obligacionim odnosima (knjiga II.)*, Pravni fakultet Kragujevac i Kulturni centar Gornji Milanovac, Kragujevac, 1980., str. 498.

¹⁷³ Prema ZOO-u ugovor se sklapa sporazumom stranaka. Time je napuštena podjela na realne i konsenzualne ugovore te su svi ugovori konsenzualni, s tim da je moguće da stranke ugovor pretvore u realni davanjem kapare ili da sporazumom odrede da se ugovor sklapa kao realni. Usp. Barbić, J., *Sklapanje ugovora po Zakonu o obveznim odnosima: (suglasnost volja)*, Informator, Zagreb, 1980., str. 58.

vrijeme trajanja ostave, a naknada kao nagrada za trud koji je ostavoprimac uložio za čuvanje bitan je sastojak samo u slučaju naplatne ostave.¹⁷⁴

Predaja stvari ovdje predstavlja samo čin ispunjenja ugovora što je razlika u odnosu na rimski *depositum* koji je bio realni ugovor i kod kojeg je obveza nastajala predajom stvari. Nadalje, ugovor o ostavi je u pravilu neformalan ugovor jer se za njegovo sklapanje ne traži posebna forma, već je potrebna samo suglasnost volja ugovornih stranaka, osim ako stranke ne predvide pisanu formu kao uvjet sklapanja ugovora, pa se onda u tom slučaju radi o formalnom ugovoru, a ujedno je i imenovani ugovor jer ga zakonodavac izričito predviđa i uređuje.¹⁷⁵

Što se tiče naplatnosti, ugovor o ostavi je u pravilu besplatni ugovor jer se ostavodavcu u njegovom interesu čini usluga čuvanja¹⁷⁶, no ako bi naplata bila ugovorena ili se mogla očekivati s obzirom na okolnosti posla ili se ostavoprimac profesionalno bavi primanjem stvari na čuvanje, tada se radi o ostavi s naknadom.¹⁷⁷ Kao što je ranije navedeno, *depositum* se u rimskom pravu u slučaju da se platila naknada automatski kvalificirao kao drugi ugovor, s tim da se kasnije to shvaćanje počelo napuštati i naplatnost nije oduzimala ugovoru karakter *deposituma*, što je preuzeto i danas.

Konačno, ugovor o ostavi može biti jednostrano obvezan ili dvostrano obvezujući, ovisno o tome nastaju li obveze samo na strani ostavoprimca ili i na strani ostavodavca. Jednostrano obvezan je ako je ostava bila besplatna, a ako je ostavodavac dužan dati naknadu za čuvanje, onda je dvostrano obvezan jer postoji međuzavisnost jedne i druge obveze i svaka ugovorna stranka je ujedno i vjerovnik i dužnik.¹⁷⁸ Tu možemo vidjeti razliku u odnosu na *depositum* u rimskom pravu koji je bio nepotpuno dvostrano obvezujući ugovor što znači da su obveze jedne stranke postojale uvijek, od trenutka zaključenja ugovora, a obveze druge stranke mogle su nastati tijekom ugovornog odnosa.

Iz navedenog proizlazi da je suvremeni ugovor o ostavi zadržao niz karakteristika koje je imao u rimskom pravu, ali da je dobio i neke nove crte koje ga od njega razlikuju, o čemu ćemo detaljnije u nastavku ovog poglavlja.

¹⁷⁴ Gorenc, V., *Ugovor o ostavi i ugovor o ugostiteljskoj ostavi*, Pravo i porezi, br. 4, 2011., str. 32

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ Raffaelli, B., *Ugovor o ostavi*, Hrvatska gospodarska revizija: časopis za ekonomiju i pravo, vol. 48, br. 8, 1999., str. 64.

3.2. Predmet ugovora o ostavi

Predmet ugovora o ostavi mogu biti samo pokretne stvari koje ostavodavac predaje na čuvanje ostavoprimcu. Primjeri iz sudske prakse pokazuju da to mogu biti razne pokretne stvari poput automobila, broda, prikolica, robe, ali i novac.¹⁷⁹ Nekretnine ne mogu biti predmet ostave jer se čuvanje nekretnina može urediti drugim ugovorima, kao što su ugovor o posudbi, zakupu, najmu ili neimenovani ugovor o čuvanju. Tu vidimo sličnost s rimskim *depositumom* kod kojeg su predmet također mogle biti samo pokretne stvari, a za čuvanje nekretnina su postojali drugi ugovori. Nadalje to mogu biti samo tjelesne stvari, a ne imovinska prava jer to proizlazi iz samog akta čuvanja stvari, s tim da pisana isprava kojom se dokazuje neko pravo može biti predmet ostave.¹⁸⁰

Što se ostalih kategorija stvari tiče, predmet ostave mogu biti nepotrošne i nezamjenljive stvari i tada se radi o redovitoj ili regularnoj ostavi, a ako su predmet ostave potrošne i zamjenljive stvari, radilo bi se o posebnom obliku ostave koji se zove nepravna ostava te je sličan rimskom *depositumu irregulare*.

3.3. Prava i obveze ugovornih stranaka

3.3.1. Obveze ostavoprimca

Prava i obveze ugovornih stranaka međusobno su uvjetovane. Ono što za jednu stranku predstavlja obvezu, za drugu je to pravo. To znači da ono što je za ostavoprimca pravo, to predstavlja obvezu za ostavodavca i obrnuto. Ostavodavac isto kao i u rimskom *depositumu*, nije morao biti vlasnik stvari.⁹

Prema suvremenom shvaćanju da je ugovor o ostavi konsenzualan ugovor, ostavoprimac se obvezuje ne samo da čuva stvar, već da je i primi na čuvanje, iz čega slijede njegove tri osnovne obveze, a to su primanje stvari, čuvanje stvari i vraćanje stvari. Kada bi se ugovor o ostavi tretirao kao realni ugovor, obveza ostavoprimca da primi stvar ne bi postojala jer bi ugovor bio sklopljen

¹⁷⁹ Vidi primjerice Vrhovni sud, Rev-959/84 od 4. rujna 1984. PSP-26/80, preuzeto iz: Crnić, I., *Zakon o obveznim odnosima*, 6. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Organizator, Zagreb, 2016., str. 1188.

¹⁸⁰ Raffaelli, B., *op. cit.* u bilj. 178, str. 64.

⁹ Ugovor o ostavi može valjano sklopiti u svoje vlastito ime i osoba koja nije vlasnik stvari, i ostavoprimac je dužan vratiti joj stvar, osim ako bi doznao da je stvar ukradena. Crnić, I., *op. cit.* u bilj. 179, str. 1188.

u trenutku predaje stvari.¹⁸¹ Što se tiče obveze primanja stvari, ostavoprimalac je tu dužan poduzeti sve potrebne radnje kako bi primio stvar koja je predmet ostave, a vrsta i obujam tih radnji ovisi od ugovora i predmeta ostave, s tim da je dužan u svakom konkretnom slučaju poduzeti upravo one radnje koje su potrebne da bi s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja i prirode stvari mogao uspostaviti faktični odnos na stvari u smislu čuvanja jer u protivnom ako ostavoprimalac ne poduzme sve te potrebne radnje, odgovarati će za štetu koju bi ostavodavac radi tog pretrpio.¹⁸² Ispunjenje te obveze zapravo predstavlja prethodni akt da bi se realizirala obveza čuvanja zbog koje je ugovor o ostavi zaključen. Ostavoprimalac predmet mora primiti na čuvanje u vrijeme, u mjestu i na način koji je ugovorom određen, odnosno kako proizlazi iz prirode i cilja ugovora.¹⁸³

Druga i glavna obveza ostavoprimalca je čuvanje stvari za ostavodavca. To znači da ako nema te obveze, nema ni ugovora o ostavi jer čuvanje stvari dominira cijelom materijom ostave pa se njenim ispunjenjem ostvaruje gospodarski cilj ugovora.¹⁸⁴ To je važno naglasiti jer se čuvanje stvari javlja i kod drugih ugovora (npr. kod zakupa ili posudbe), ali kod njih to nije glavna svrha ugovora. Sami akt čuvanja ne mora biti uvijek pasivna radnja kao što je čuvanje i paženje stvari već se može sastojati i od aktivnih radnji kao što su hranjenje životinje ako je životinja povjerena na čuvanje. Obveza čuvanja stvari sastoji se u redovitom održavanju supstance stvari sukladno njezinoj prirodi i suzdržavanje od njezine uporabe radi čega je ostavoprimalac dužan poduzeti sve radnje koje su potrebne kako bi se stvar vratila ostavodavcu u stanju u kojem je primljena, a o svim promjenama na stvari i opasnostima da bude oštećena, ostavoprimalac mora obavijestiti ostavodavca jer u protivnom odgovara za štetu koju je ostavodavac radi toga pretrpio.¹⁸⁵

Što se tiče pažnje koju ostavoprimalac mora posvetiti prilikom čuvanja stvari, kriterij ovisi radi li se o naplatnoj ili besplatnoj ostavi. Ako se radi o ostavi uz naknadu, traži se pozornost dobrog gospodarstvenika, odnosno dobrog domaćina. Primjer za to možemo vidjeti u sudskoj praksi Vrhovnog suda (Rev-2333/10 od 14. svibnja 2013. Izv.) gdje je ostavoprimalac odgovarao ostavodavcu za štetu koju je pretrpio jer nije čuvao brod ostavodavca s pažnjom dobrog gospodarstvenika budući da je propustio nadzirati je li brod priključen na dotok električne energije za vrijeme nevremena koje je dovelo do prodiranja mora u brod što je uzrokovalo štetu.¹⁸⁶ To znači

¹⁸¹ Perović, S.; Stojanović, D., *op. cit.* u bilj. 172, str. 501.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 1121.

¹⁸⁴ Perović, S.; Stojanović, D., *op. cit.* u bilj. 172, str. 502.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Crnić, I., *op. cit.* u bilj. 179, str. 1189.

da se od ostavoprimca zahtijeva pozornost koja se može zahtijevati od svakog dobrog gospodarstvenika.¹⁸⁷ Ako je ostava besplatna, stvar mora čuvati kao svoju vlastitu. To znači da stupanj pozornosti može biti manji nego kod naplatne ostave, ovisno o ostavoprimcu, jer ne čuvaju svi ljudi s jednakom pozornošću svoje stvari pa tako i pozornost ostavoprimca u konkretnom slučaju može biti manja od pozornosti dobrog gospodarstvenika, tj. domaćina.¹⁸⁸

Što se uporabe stvari tiče, tu postoje neke manje razlike u odnosu na rimski *depositum* gdje depozitar apsolutno ne smije uporabiti stvar jer bi činio *furtum usus*. Dopusštena je bila jedino uporaba deponiranog novca, ali tada to više nije bio redovni *depositum* već *depositum irregulare*. Kod ugovora o ostavi ostavoprimac nema pravo rabiti deponiranu stvar što odgovara pravnoj prirodi ugovora o ostavi jer je čuvanje stvari primarno obilježje ostave, za razliku od npr. zakupa, najma ili posudbe kod kojih je korištenje ili uporaba primarno, a čuvanje nužno i sekundarno obilježje.¹⁸⁹ Ne smije npr. oblačiti odjeću koju mu je netko povjerio na čuvanje jer tada duguje naknadu za uporabu stvari, ali i odgovara za slučajnu propast ili oštećenje stvari jer se u tom slučaju radi o nedopuštenoj uporabi. Iznimno, ostavoprimac može upotrebljavati stvar, kada priroda čuvanja to zahtijeva, primjerice šetnja psa koji mu je povjeren na čuvanje i to se zove nužna uporaba stvari ili ako je dopuštena uporaba, no u tom slučaju predmet ostave mogu biti samo nepotrošne stvari jer ako bi se mogla rabiti potrošna stvar ona bi se potrošila, a to je protivno pravnoj prirodi i kauzi ostave.¹⁹⁰ Na dopuštenu uporabu deponirane stvari primjenjuju se pravila o posudbi, s tim da se pravila o ostavi primjenjuju na vrijeme i mjesto vraćanja.¹⁹¹

Pored obveze da primi i čuva stvar, ostavoprimac je obavezan i vratiti deponiranu stvar natrag ostavodavcu. Obveza vraćanja stvari bitna je osobina ugovora o ostavi jer se ugovor zaključuje kako bi se stvar sačuvala i vratila natrag. Iz tog slijedi da svaka modifikacija ugovora u smislu da

¹⁸⁷ Kriterij pozornosti dobrog domaćina, dobrog gospodarstvenika i dobrog stručnjaka postavljeni su objektivno. To znači da se pri ocjeni o tome je li određena osoba postupala sa zahtijevanom pozornošću, ne promatraju osobna svojstva, pozornost i okolnosti u kojima se nalazi ta osoba, odnosno pozornost s kojom ta osoba inače postupa nego se promatra apstraktna, objektivna pozornost dobrog domaćina, gospodarstvenika ili stručnjaka. Usp. Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 23.

¹⁸⁸ *Ibid.*, str. 32.

¹⁸⁹ *Ibid.*, str. 1123.

¹⁹⁰ Iako u pravilu ugovor o ostavi podrazumijeva obvezu ostavoprimca da se suzdrži od uporabe deponirane stvari, stranke mogu, s obzirom na načelo slobode uređivanja obveznih odnosa, ugovoriti pravo ostavoprimca da upotrebljava povjerenu nepotrošnu stvar i tada nastaje mješoviti ugovor na kojeg se primjenjuju pravila o posudbi i pravila o ostavi glede mjesta i vremena vraćanja stvari. ZOO tu djelomično primjenjuje teoriju apsorpcije jer jedan element koji je bitan u ugovoru apsorbira druge manje bitne elemente ugovora. Usp. Perović, S.; Stojanović, D., *op. cit.* u bilj. 172, str. 503-504.

¹⁹¹ Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 1123.

se deponirana stvar zadrži i ne vrati natrag pretvara ostavu u neki drugi ugovor koji nema osobine ostave.¹⁹² Vraćanje iste stvari koja je povjerena na čuvanje temeljna je obveza ostavoprimca pa se bez vraćanja stvari ne bi radilo o ostavi već o nekom drugom ugovoru, npr. darovanju ili zajmu. Tu također možemo povući paralelu s rimskim *depositum* kod kojeg se deponirana stvar morala vratiti u stanju u kojem je bila primljena na čuvanje sa svim plodovima i priraštajima, a ako bi se vratila u lošijem stanju od onog u kojem je primljena, onda se smatralo da nije ni vraćena i depozitar je odgovarao na osnovi *actio depositi*. Kod ugovora o ostavi deponirana stvar također se mora vratiti u stanju u kojem je primljena na čuvanje zajedno sa svim plodovima i koristima od stvari, a vrijeme vraćanja stvari ovisi o tome u čijem je interesu ugovor o ostavi bio sklopljena.¹⁹³ Glede mjesta vraćanja, deponirana stvar mora se vratiti u mjestu gdje je predana ostavoprimatelju bez obzira gdje se stvarno čuva, s tim da se ugovorom može odrediti drugo mjesto, ali tada ostavoprimac ima pravo na naknadu troškova prijenosa od mjesta čuvanja do mjesta vraćanja stvari što je jednako pravo depozitara u rimskom pravu.¹⁹⁴

3.3.2. Prava ostavoprimca

Prava ostavoprimca su ujedno i obveze ostavodavca. To su obveza ostavodavca da preda stvar na čuvanje jer je ugovor o ostavi dvostranoobvezni konsenzualni ugovor pa je obveza ostavodavca nastala u trenutku kad su se stranke dogovorile o bitnim sastojcima ugovora, da preuzme stvar nakon čuvanja, da nadoknadi opravdane troškove i eventualnu štetu koju je ostavoprimac imao zbog ostave i da plati naknadu ostavoprimcu ako se radilo o naplatnoj ostavi.¹⁹⁵ Kao što je već navedeno i kod rimskog *deposituma* depozitar je imao pravo zahtijevati od deponenta naknadu nužnih i korisnih troškova i izdataka koje je imao u vezi deponirane stvari kao i naknadu štete koju

¹⁹² Perović, S.; Stojanović, D., *op. cit.* u bilj. 172, str. 508.

¹⁹³ Sa stajališta svrhe ugovora o ostavi težište je na čuvanju i očuvanju ostavodavčevih stvari, a ne na eventualnoj naknadi za čuvanje, pa je opće pravilo da je rok vraćanja stvari ustanovljen u korist ostavodavca, s time da se može ugovoriti u korist ostavoprimca ako se radi o naplatnoj ostavi ili ako se on profesionalno bavi čuvanjem tuđih stvari. Ako rok vraćanja kod naplatne ostave nije bio određen, ostavoprimatelj stvar mora vratiti čim to ostavodavac zatraži i to sa svim plodovima i koristima od stvari, a kod besplatne ostave stvar može vratiti u svako vrijeme, ali o tome mora obavijestiti ostavodavatelja i ostaviti mu primjeren rok za preuzimanje stvari. Ako je rok za vraćanje bio određen, ostavodavac je mogao tražiti da mu se stvar vrati i prije roka, osim kad taj rok nije ugovoren isključivo u interesu ostavodavca jer u protivnom odgovara za štetu koja nastane ostavoprimcu zbog prijevremenog vraćanja stvari, a ako se radilo o besplatnoj ostavi onda stvar može vratiti prije ugovorenog roka ako bi joj prijetila opasnost da će propasti ili se oštetiti ili da bi daljnje čuvanje moglo uzrokovati štetu. Usp. Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 1125.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*, str. 1126.

mu je stvar prouzročila te troškove puta ako bi se stvar vraćala na drugo mjesto od onog mjesta gdje je bila predana.

3.3.3. Odgovornost ostavoprimca

Što se tiče odgovornosti ostavoprimca, tu postoji osnovna sličnost u odnosu na rimski *depositum*. Kod *deposituma*, primjenjivalo se načelo utiliteta prema kojem je stranka koja je imala korist od ugovora odgovarala za svaku krivnju, a depozitar budući da nije imao korist od ugovora odgovarao je za *dolus* i *culpu latu*, s tim da je za *dolus* uvijek odgovarao jer se ta odgovornost nije mogla isključiti. Isto važi u biti i danas.

Uz to, ZOO u čl. 730. sadrži odredbu o isključenju ugovorne odgovornosti ostavoprimca u slučajevima kada bi inače odgovarao prema načelima objektivne (uzročne) odgovornosti, a to je kada je ostavoprimac bez pristanka ostavodavca i bez nužde suprotno ugovoru uporabio stvar ili ako mijenja način i mjesto čuvanja stvari ili ako stvar preda na čuvanje drugoj osobi pa ona uslijed toga propadne ili se ošteti. U tim slučajevima, unatoč objektivnoj odgovornosti ostavoprimac neće odgovarati za slučajnu propast ili oštećenje stvari do kojih bi došlo i da je postupao u skladu s ugovorom.¹⁹⁶

3.4. Posebni oblici ostave

3.4.1. Neprava ostava

Posebni oblici ostave u hrvatskom pravu su neprava ostava, ostava u nuždi i ugostiteljska ostava. Neprava ostava u bitnome odgovara rimskom *depositumu irregulare*. Kod neprave ostave ostavoprimac se obvezuje primiti od ostavodavca određenu količinu zamjenjivih stvari na čuvanje s pravom da ih potroši i obvezom da vrati istu količinu stvari iste vrste.¹⁹⁷ Radi se o mješovitom ugovoru jer postoje elementi zajma i ostave. Elementi zajma su vidljivi u tome što ostavoprimac ima pravo potrošiti određenu količinu zamjenjivih stvari uz obvezu povrata iste količine i iste vrste stvari, što predstavlja odstupanje od ostave pa se javilo pitanje da li je neprava ostava zajam ili

¹⁹⁶ *Ibid.*, str. 1124 -1125.

¹⁹⁷ Kad je objekt ugovora novac i kad je depozitar banka, radi se o posebnom ugovoru, tj. bankovnom novčarskom polugu. *Ibid.*, str. 1130.

ostava.¹⁹⁸ Prema teoriji apsorpcije gdje jedan element ugovora apsorpira drugi, postavljeno je pravilo da se tu primjenjuju pravila o zajmu, izuzev vremena i mjesta vraćanja stvari glede kojih se primjenjuju pravila o ostavi.¹⁹⁹

Za razliku od toga, irregularni *depositum* u rimskom pravu u početku se smatrao zajmom, a u kasno klasično i postklasično doba počeo se prosuđivati kao ostava te je vjerovniku (deponentu) za povrat novca ili stvari na raspolaganju bila *actio depositi* što znači da se na njega primjenjuju pravila o ostavi, a ne o zajmu. Unatoč sličnosti sa zajmom, neprava ostava je vrsta ugovora o ostavi, a ne zajam i to zbog gospodarskog cilja ugovora, a taj cilj je davanje stvari na čuvanje i vraćanje iste primljene stvari ili druge stvari iste vrste i količine, a ne davanje stvari u vlasništvo kao kod zajma.

3.4.2. Ostava u nuždi

Ostava u nuždi odgovara rimskom *depositum neccesarium* ili *miserabile*. Isto kao i u rimskom pravu, nastaje kada netko zapadne u nevolju, npr. zbog požara, potresa, poplave i slično zbog čega dolazi do opasnosti za njegovu imovinu, pa ostavodavac stvar predaje na čuvanje prvom na koga naiđe jer u takvim izvanrednim okolnostima nije u mogućnosti da slobodno izabere ostavoprimca. Ostavoprimac kod nužne ostave naziva se nužni ostavoprimac i dužan je povjerenu stvar čuvati s povećanom pažnjom. To znači da se ne smije s povjerenom stvari ponašati kao sa svojom vlastitom.²⁰⁰

Time je zakonodavac želio zaštititi nužnog ostavodavca koji nije imao mogućnost da izabere ostavoprimca od mogućih zlouporaba od strane nužnog ostavoprimca. *Ratio* je sličan kao u rimskom pravu, samo što je, kao što je već ranije navedeno, kod ostave u nuždi već Zakonikom XII ploča bila predviđena posebna, deliktna akcija *in duplum*.

U pravnoj teoriji prevladava stav da glede ostave u nuždi svatko treba prihvatiti i da je besplatna jer predstavlja neku vrstu javne dužnosti, ali uz naknadu troškova čuvanja.²⁰¹

3.4.3. Ugostiteljska ostava

¹⁹⁸ *Ibid.*, str. 1129.

¹⁹⁹ Perović, S.; Stojanović, D., *op. cit.* u bilj. 172, str. 511.

²⁰⁰ Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 1130.

²⁰¹ *Ibid.*

Ugostiteljska ostava je poseban oblik ugovora o ostavi kojim je regulirana odgovornost ugostitelja (ostavoprimca) za nestanak, uništenje ili oštećenje pokretne stvari gosta (ostavodavca). Ona se ne primjenjuje samo na ugostiteljske objekte već je zakonodavac proširio primjenu odredbi o ugostiteljskoj ostavi i na bolnice, kazališta, kina, kola za spavanje, garaže, organizirana kupališta, kampove, prodajne i slične prostore.²⁰² Predmet ugostiteljske ostave također su pokretne stvari, a članak 738. ZOO-a obuhvaća pojam donešenih stvari.²⁰³ Iako su većina ugovora na temelju kojih gost prima usluge od ugostitelja neimenovani ugovori, većina zemalja zbog sigurnosti gosta koji se nalazi u stranom ambijentu i njegovog povjerenja prema ugostitelju obvezu ugostitelja da čuva njegove stvari izričito predviđa u sklopu ugovora o ostavi.²⁰⁴ Prema ZOO-u postoje dvije vrste ugostiteljske ostave, a to su ugostiteljska ostava u užem smislu i ugostiteljska ostava u posebnom smislu.

Pod ugostiteljskom ostavom u užem smislu misli se na pokretne stvari koje gost unosi u ugostiteljski objekt bez posebne obavijesti ugostitelju o kakvim je stvarima riječ niti ih ne predaje „u ruke“ ugostitelju.²⁰⁵ U slučaju nestanka ili oštećenja tih stvari, ugostitelj odgovara najviše do 1330 eura i to bez obzira na krivnju, po kriteriju ograničene uzročne odgovornosti.^{206, 207} To znači da oštećeni gost ne mora dokazivati krivnju ugostitelja već samo uzročnu vezu između štetne radnje i štete, a neće odgovarati jedino ako je do štete došlo višom silom, zbog uzroka u samoj stvari ili ponašanjem samog gosta ili osoba koje je on doveo ili su mu došle u posjet. Ako šteta prelazi svotu od 1330 eura, ugostitelj odgovara za punu naknadu štete po kriteriju predmnijevane krivnje, što znači da je na ugostitelju teret dokaza da nije kriv.^{208, 209}

²⁰² Odgovarajućom primjenom odredbi o ugostiteljskoj ostavi bolnica je dužna naknaditi štetu koja je pacijentu nastala za vrijeme boravka u bolnici zbog krađe. Vidi u: Vrhovni sud, Rev-779/89 od 10. listopada 1980., preuzeto iz: Crnić, I., *op. cit.* u bilj. 179, str. 1198.

²⁰³ Stvarima koje je gost donio u ugostiteljski objekt smatraju se: stvari koje se nalaze u ugostiteljskom objektu za sve vrijeme dok gost ima u njemu smještaj, stvari izvan ugostiteljskog objekta na mjestu koje je ugostitelj odredio ili uzeo pod svoj nadzor, odnosno nadzor osoba za koje on odgovara za sve vrijeme smještaja te stvari nad kojima ugostitelj ili osoba za koju odgovara preuzima nadzor u ugostiteljskom objektu ili izvan njega u razumnom vremenu prije ili poslije smještaja. Te odredbe se ne primjenjuju na vozila, stvari u njima i žive životinje, osim ako nije drukčije ugovoreno. Usp. Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 1132.

²⁰⁴ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 174, str. 34.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ Za odjevne predmete gostiju odložene na vješalicama postavljenima u restoranu vlasik ugostiteljskog objekta odgovara po pravilima ugostiteljske ostave o ograničenoj objektivnoj odgovornosti. Vidi u: Vrhovni sud, Rev-1950/87 od 25. veljače 1988., preuzeto iz: Crnić, I., *op. cit.* u bilj. 179, str. 1196.

²⁰⁸, *Ibid.*

²⁰⁹ Za stvari koje mu gost nije predao na čuvanje ugostitelj odgovara po kriteriju ograničene objektivne odgovornosti. Za potpunu odgovornost ugostitelja potrebno je da mu gost preda stvar na čuvanje ili da je šteta nastala krivnjom

S druge strane, postoji i ugostiteljska ostava u posebnom smislu. Tu gost ne želi samo unijeti određene stvari u ugostiteljski objekt već stvari predaje ugostitelju „u ruke“ na čuvanje.²¹⁰ Primjer za to je kada gost želi deponirati novac ili dokumente na posebno mjesto u slučaju da hotelska soba nije prikladno mjesto.²¹¹ Kod takve ostave, ugostitelj je obvezan primiti stvari na čuvanje, osim u slučaju da ne raspolaže prikladnim prostorijama za smještaj stvari, ako su od prekomjerne vrijednosti s obzirom na kategoriju i vrstu ugostiteljskog objekta, opasne, glomazne ili bi čuvanje prelazilo njegove mogućnosti iz nekog drugog opravdanog razloga.²¹² Što se odgovornosti ugostitelja tiče, tu postoji razlika u odnosu na ugostiteljsku ostavu u užem smislu. Naime, nije isto kada je gost samo unio stvari u ugostiteljski objekt i kada je stvari predao ugostitelju na čuvanje. U potonjem slučaju, ako bi te stvari nestale ili bile oštećene ili ih ugostitelj neopravdano odbije primiti na čuvanje, on duguje potpunu naknadu štete koju je gost pretrpio.²¹³ To znači da odgovara po kriteriju pretpostavljene (predmnijevane) krivnje, a ne po kriteriju ograničene uzročne odgovornosti kao što je slučaj kod ugostiteljske ostave u užem smislu.²¹⁴ Bilo kakve objave i uglavci o isključenju odgovornosti ugostitelja nemaju pravni učinak. Time se želi izbjeći da jedna ugovorna strana, jednostranom izjavom volje isključi ili ograniči svoju odgovornost, osobito da se ne ugrozi pravna sigurnost kako stranih, tako i domaćih turista. Prema tome, ako bi ugostitelj na zid sobe postavio objavu da ne odgovara za nestale stvari gosta, to nema pravni učinak jer on ne može jednostranom izjavom volje isključiti prisilnu zakonsku normu.²¹⁵

Bitna odredba koju nalazimo kod ugostiteljske ostave je pravo zadržanja. Ono pripada ugostiteljima koji su primili gosta na noćenje i to na stvarima gosta koje su oni donijeli u ugostiteljski objekt, do potpune naplate tražbine za smještaj i ostale usluge.²¹⁶ Tu vidimo da za ugostiteljsku ostavu vrijedi poseban pravni režim jer ostavoprimalac nema pravo zadržanja kod obične, redovite ostave.²¹⁷

ugostitelja ili osobe za koju on odgovara. Predaja ključeva hotelske sobe ne može se smatrati predajom stvari na čuvanje. Vidi u: Vrhovni sud, II Rev-44/83 od 27. travnja 1984., preuzeto iz: *Ibid.*

²¹⁰ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 174, str. 35.

²¹¹ *Ibid.*

²¹² *Ibid.*, str. 38.

²¹³ Gorenc, V. *et al.*, *op. cit.* u bilj. 167, str. 1133

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 174, str. 39

²¹⁶ *Ibid.*, str. 39.

²¹⁷ Ako je bila riječ o ostavi, tužiteljica nije imala pravo zadržanja jer je obveza ostavoprimalca na osnovi čl. 712. st.1. ZOO/91 (sada čl. 725. st. 1. ZOO-a – *nap.a.*) da stvar koju primi od ostavodavca čuva i da je vrati kad on to bude zahtijevao. Vidi u: Vrhovni sud, Rev-12454/95 od 6. svibnja 1999., preuzeto iz: Crnić, I., *op. cit.* u bilj. 179, str. 1188.

Što se gosta tiče, njegove obveze su bile da prijavi nestanak, uništenje ili oštećenje stvari čim za njih sazna, inače ima pravo na naknadu samo ako dokaže da je šteta nastala krivnjom ugostitelja ili osobe za koju on odgovara te da plati posebnu naknadu za čuvanje stvari unesenih u ugostiteljski objekt, ako je bila ugovorena, osobito ako su stvari predane u ruke ugostitelja i uzrokuju dodatne troškove.²¹⁸ Ugostiteljsku ostavu možemo usporediti s odgovornošću brodara, gostioničara i vlasnika staja iz rimskog prava, za štetu koja nastane na stvarima putnika ili gosta ako bi se on kod njih smjestio, s tim da je ugostiteljska ostava imala puno širu primjenu jer se odnosila na stvari gosta u ugostiteljskom objektu, ali i bolnicama, kinu, kazalištu i slično. U oba instituta propisana je i visina odgovornosti te odgovornost za ugostitelja, tj. u rimskom pravu brodara, gostioničara i vlasnika staje za štetu koju počine osobe koje su kod njih bile zaposlene ili su se kod njih smjestile. Kao što su u ZOO-u definirani pojmovi donešenih stvari u ugostiteljski objekt, tako su i u pretorovom ediktu bile definirane ostavljene stvari putnika. Bitna razlika koja tu postoji kod ugostiteljske ostave je pravo zadržanja, koje kod rimskog *deposituma* nije postojalo.

²¹⁸ Gorenc, V., *op. cit.* u bilj. 174, str. 39

4. ZAKLJUČAK

Analizirajući povijesni razvoj, karakteristike i predmet *deposituma* u rimskom pravu, možemo uočiti značajan utjecaj koji je on imao na naš ugovor o ostavi zbog čega i danas, unatoč tome što postoje određene razlike, dijele bitna zajednička obilježja. Glavna razlika je ta što je rimski *depositum* bio realni ugovor kod kojeg obveza nastaje predajom stvari dok se suvremeni ugovor o ostavi smatra sklopljenim u trenutku suglasnog očitovanja volje stranaka pa se radi o konsenzualnom ugovoru. Pojavu *deposituma* vežemo za razdoblje kada je fiducija *cum amico* postala neadekvatna da odgovori na nove potrebe pravnog prometa jer je istu svrhu, za razliku od fiducije, postizao bez prijenosa vlasništva. Od početne prijateljske usluge koja se temeljila na međusobnom poštenju stranaka i nije bila pravno zaštićena, *depositum* se razvio u ugovor koji je dobio pravnu zaštitu i na temelju kojeg su nastajale obveze ugovornih stranaka.

Uspoređujući rimski *depositum* sa suvremenom ostavom, vidimo sličnosti i u pogledu obveza stranaka. Depozitarove obveze bile su da primi, čuva i vrati stvar natrag zajedno s priraštajem i plodovima, a deponentove da nadoknadi depozitaru troškove i štetu koja mu je nastala od deponirane stvari te troškove prijevoza stvari ako se vraća na različitom mjestu od mjesta gdje je bila predana na čuvanje. Također bila je regulirana i odgovornost ugovornih stranaka u slučaju povrede ugovornih obveza što dokazuju brojni izvori. Prvotno se povreda iz osnove depozita tretirala kao delikt s akcijom *in duplum* da bi se kasnije djelatnošću pretora razvile odgovarajuće tužbe koje su stranke imale na raspolaganju u slučaju povrede.

Nadalje, velik utjecaj Rimljana na području suvremene ostave vidljiv je i u pogledu posebnih oblika ostave. Oba posebna oblika suvremenog ugovora o ostavi, odnosno neprava ostava i ostava u nuždi imaju korijene u rimskom *depositumu*, tj. njegovim posebnim oblicima, *depositum irregulare* i *depositum neccesarium*, s tim da utjecaj vidimo i na području ugostiteljske ostave glede odgovornosti ugostitelja za pokretne stvari gosta koje je unio u ugostiteljski objekt, a koju možemo usporediti s rimskim institutom odgovornosti brodara, gostioničara i vlasnika staja za stvari putnika. Zbog okolnosti koje su vladale Rimom i česte odsutnosti radi rata, putovanja i sličnih razloga, bilo je potrebno pravno regulirati takve slučajeve isto kao što je to potrebno i danas, osobito u zemljama u kojima je turizam bitna grana gospodarstva i gdje šteta na stvarima gosta nije rijetka pojava, pa je bitno da postoji pravno regulirana odgovornost ugostitelja za stvari gosta

zbog sigurnosti domaćih i stranih turista. S obzirom na sve navedeno, očit je značaj rimskog prava, pa i *deposituma* na suvremeno pravo zbog čega se on smatra pretečom ugovora o ostavi.

LITERATURA

1. Aubert, J. J., *Commerce*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge Companion to Roman Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 213-245.
2. Barbić, J., *Sklapanje ugovora po zakonu o obveznim odnosima: (suglasnost volja)*, Informator, Zagreb, 1980.
3. Birks, P., *The Roman Law of Obligations*, Oxford University Press, Oxford, 2014.
4. Bónis, P., *Bona fides exuberans. A New Legal Concept of Twelfth Century Legal Scholarship*, Journal on European history of law, br. 2, 2016., str. 97-101.
5. Boras, M.; Margetić, L., *Rimsko pravo*, 4. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 1998.
6. Buckland, W. W., *Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian*, Cambridge University Press, Cambridge, 1932.
7. Câmara Carrá, B. L., *Utilitas contrahentium: um princípio de responsabilidade civil romano para uma sociedade globalizada?* u: Sanchez Garcia, J. (ur.), *Fundamentos romanísticos del derecho contemporáneo*, Asosacion Iberoamericana de Derecho Romano, Boletín Oficial del Estado, BOE, Madrid, 2021., str. 217-237.
8. Crnić, I., *Zakon o obveznim odnosima*, 6. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Organizator, Zagreb, 2016.
9. De Justo Santos, A., *O depósito no Direito romano. Algumas marcas romanas no Direito português*, u: Sanchez Garcia, J. (ur.), *Fundamentos romanísticos del derecho contemporáneo*, Asosacion Iberoamericana de Derecho Romano, Boletín Oficial del Estado, BOE, Madrid, 2021., str. 21-73.
10. Du Plessis, P., *Borkowski's Textbook on Roman Law*, 4. izdanje, Oxford University Press, Oxford, 2010.
11. Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.
12. Fiori, R., *Contracts, commerce and Roman society*, u: Du Plessis, P. J.; Ando, C.; Tuori, K.; *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford University Press, Oxford, 2016., str. 581-595.
13. Gorenc, V.; Belanić, L.; Momčinović, H.; Perkušić, A.; Pešutić, A.; Slakoper, Z.; Vukelić, M.; Vukmir, B., *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, Narodne novine, Zagreb, 2014.

14. Gorenc, V., Ugovor o ostavi i ugovor o ugostiteljskoj ostavi, *Pravo i porezi*, br. 4, 2011., str. 32-41.
15. Horvat, M., *Akcije bonae fidei*, u: Horvat, M.; Romac, A.; Radovčić, V.; Apostolova Maršavelski, M.; Jaramaz Reskušić, I.; Petrak, M.; Smodlaka Kotur, A., *Hrestomatija rimskog prava*, Pravni fakultet Zagreb, Zagreb, 1998., str. 261-270.
16. Horvat, M.; Petrak, M., *Rimsko pravo*, 17. izdanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.
17. Horvat, M., *Rimska pravna povijest*, Knjižara Zlatko Streitenberger, Zagreb, 1943.
18. Jaramaz, Reskušić, I.; Krka, M., *Furtum u rimskom privatnom pravu: pojam i zaštita*, *Pravnik*, vol. 41, br. 1, 2007., str. 143-172.
19. Karlović, T., *Prijenos vlasništva fiducia causa i causa donationis*, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, vol. XI, br. 1, 2020., str. 1-13.
20. Klarić, P.; Vedriš, M., *Građansko pravo*, 14. izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2014.
21. Kujavić, B., *Depoziti (Depositum irregulare) kod banaka*, *Ekonomski vjesnik*, vol. 2, br. 3, 1990., str. 167-176.
22. Perović, S.; Stojanović, D., *Komentar Zakona o obligacionim odnosima (knjiga II.)*, Pravni fakultet Kragujevac i Kulturni centar Gornji Milanovac, Kragujevac, 1980.
23. Petranović, A., *Obligatones Iuris Romani (Brevarium)*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2010.
24. Romac, A., *Rimsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1987.
25. Romac, A., *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1983.
26. Slakoper, Z., *Sudska praksa 1980.-2005. i bibliografija radova uz Zakon o obveznim odnosima*, RRiF plus, Zagreb, 2005.
27. Sirks, A. J. B., *Delicts*, u: Johnston, D. (ur.), *The Cambridge Companion to Roman Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015., str. 246-271.
28. Raffaelli, B., *Ugovor o ostavi*, *Hrvatska gospodarska revizija: časopis za ekonomiju i pravo*, vol. 48, br. 8, 1999., str. 64-68.
29. Šarac, M.; Lučić, Z., *Rimsko privatno pravo*, Naklada Bošković, Split, 2011.
30. Thomas, J.A.C., *Textbook of Roman Law*, North-Holland publishing company, Amsterdam, New York, Oxford, 1976.

31. Valmaña, Ochaíta, A., *The Use of the Money in the Deposits Banking. Some Questions of Roman Law Within the Framework of the Present Financial Crisis*, Journal of Business Case Studies, vol. 6, br.7, 2010., str. 37-44.
32. Watson, A., *The Evolution of Law: The Roman System of Contracts*, University of Georgia, Athens, GA, 1984.
33. Watson, A., *The Law of Ancient Romans*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1970.
34. Wilson, A., *Trade, Commerce and the State in the Roman World*, Oxford University Press, Oxford, 2018.
35. Zimmermann, R., *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Juta, Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990.

IZVORI

1. Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973.
2. Romac, A., *Paulo Sentencije*, Latina et Graeca, Zagreb, 1989.
3. Romac, A., *Zakonik dvanaest ploča*, Latina et Graeca, Zagreb, 1994.
4. Scott, S. P., *The Digest or Pandects of Justinian*, Cincinatti, 1932., dostupno na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm (pristupljeno: 22. Lipnja 2024.)
5. Watson, A., *The Digest of Iustinian*, vol. 2, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998.
6. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23